

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука
Інститут педагогічної освіти

Кафедра загальної педагогіки та дошкільної освіти

Мельничук Л.Б.

МЕТОДИКА ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ З СОЦІАЛЬНИМ ДОВКІЛЛЯМ

***Навчально-методичний посібник
для студентів
педагогічного факультету
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»***

Рівне-2020

Методика ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям : навчально-методичний посібник для студентів педагогічного факультету спеціальності 012 «Дошкільна освіта» /Укладач Л.Б. Мельничук. Рівне : ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені акад. С. Дем'янчука», 2020. 92 с.

Рецензенти:

Марчук О.О. – доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»

Яковишина Т.В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки початкової освіти Рівненського державного гуманітарного університету

Навчально-методичний посібник призначений для студентів педагогічного факультету спеціальності 012 «Дошкільна освіта».

Схвалено до друку рішенням Вченої ради ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука», протокол № 1 від 02.09. 2020 р.

© Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука.
2020

ЗМІСТ

Анотація курсу	4
Опис навчальної дисципліни	5
Мета та завдання навчання дисципліни	6
Програма навчальної дисципліни	11
Рекомендована література	12
ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС	16
Тема 1. СУТНІСТЬ І ЗМІСТ МЕТОДИКИ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ З СОЦІАЛЬНИМ ДОВКІЛЛЯМ	16
1. Предмет і завдання методики ознайомлення дітей з соціальним довкіллям.	17
2. Соціальне довкілля в системі наук про оточуючу дійсність	18
3. Завдання методики ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям	19
Тема 2. СПЕЦИФІКА СПІЛКУВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ З ОДНОЛІТКАМИ	22
1. Сутність спілкування з однолітками у дошкільному віці	22
2. Особливості спілкування дошкільників з однолітками	24
3. Форми спілкування дошкільників з однолітками	24
4. Варіанти конфліктних відносин дошкільників	27
Тема 3-4. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ УЯВЛЕННЯ ПРО РІДНИЙ КРАЙ І РІДНЕ МІСТО	30
1. Завдання і зміст ознайомлення дітей з рідним краєм.	30
2. Ознайомлення дошкільників з державною символікою рідного краю.	32
3. Формування уявлення дошкільників про рідне місто як психолого-педагогічна проблема.	36
4. Етапи формування у дошкільників уявлення про рідне місто.	38
5. Тематичні блоки методики ознайомлення дошкільників з рідним містом.	41
Тема 5. ЕКОНОМІЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ І ЕКОНОМІЧНЕ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ	42
1. Сутність економічного виховання в умовах навчання і виховання у ДНЗ.	42
2. Основна мета та завдання економічного виховання.	45
3. Організація педагогічного процесу з економічного	

виховання дошкільників.	50
Тема 6. МЕТОДИКА ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ З ПРАЦЕЮ ДОРΟΣЛИХ	54
1. Трудова діяльність дошкільника як передумова професійного самовизначення.	54
2. Ознайомлення дітей з працею дорослих.	56
3. Форми і методи ознайомлення дошкільників з працею дорослих	57
4. Значення ігор у формуванні у дошкільників уявлення про професії	60
ПРАКТИКУМ	61
Методичні рекомендації до виконання практичних завдань	61
Методичні рекомендації для виконання лабораторних завдань	73
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ	75
ГЛОСАРИЙ	88

Анотація курсу

У процесі вивчення курсу студенти знайомляться з теоретичними та практичними аспектами ознайомлення з соціальним довкіллям дітей дошкільного віку.

Результатом вивчення дисципліни є озброєння студентів методикою формування у дітей елементів природничо-наукової картини світу; оволодіння системою загальних та специфічних законів про природу, соціум та поняттями, що пов'язані з ними; дослідження процесів взаємодії дитини з соціальним довкіллям через організацію відповідного розвивального середовища; вивчення закономірностей інтелектуального розвитку дитини, процесів її соціалізації та формування цілісної особистості дитини; визначення принципів, форм, засобів, методів і прийомів роботи з дітьми в соціальному довкіллі.

Після вивчення курсу студенти зможуть вирішувати проблеми, що стосуються можливостей використання різноманітних об'єктів і явищ природи у роботі з дітьми дошкільного віку, самостійного набуття суспільнознавчих знань шляхом спостережень, експериментів. Майбутні фахівці дошкільної освіти оволодіють уміннями проводити різні види і типи занять з ознайомлення дітей з соціальним довкіллям; організовувати освітню діяльність в довкіллі відповідно до методологічних, дидактичних і методичних принципів організації навчання, виховання і розвитку дитини; планувати навчальний матеріал з ознайомлення дітей з довкіллям, визначати мету і провідні завдання на заняттях і в повсякденному житті з урахуванням сучасних вимог до розвитку особистості дитини; розробляти, складати конспекти різних видів занять, сценаріїв свят і розваг, виховних заходів для різних вікових груп, а також добирати і проводити дидактичні ігри, вправи, ігрові ситуації, виготовляти дидактичних матеріал відповідно до мети навчання.

Теоретичний матеріал викладається у формі проблемних лекцій, лекцій-дискусій, лекцій-візуалізацій.

Практичні заняття курсу відбуваються у формі обговорення актуальних педагогічних проблем дошкільної освіти у контексті соціалізації дошкільників за допомогою інтерактивних технологій, а саме: мозковий штурм, заповнення інформаційного пропуску, проектна діяльність, кейс-методи (аналіз педагогічних ситуацій). Також практичні заняття відбуваються у прикладному форматі на базі ЗДО м. Рівного, де майбутні фахівці дошкільної освіти долучаються до

проведення занять з дошкільниками з метою формування у них соціальних компетентностей.

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Рівень вищої освіти, галузь знань, спеціальність, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 01 Освіта, 0101 Педагогічна освіта (шифр і назва)	Нормативна	
	Спеціальність 012 Дошкільна освіта (шифр і назва)		
Модулів – 1	Спеціальність (професійне спрямування): Вихователь дошкільних навчальних закладів	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 1		2-й	2-й
		Семестр	
Загальна кількість годин -90		4-й	4-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 1 самостійної роботи студента - 3	Ступінь вищої освіти: бакалавр	14 год.	4 год.
		Практичні, семінарські	
		6 год.	4 год.
		Лабораторні	
		10 год.	-год.
		Самостійна робота	
		30 год.	82 год.
		Індивідуальні завдання: 30 год.	
Вид контролю: залік			

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою даного курсу є теоретична та методична підготовка майбутніх фахівців до розвивальної та навчально-виховної роботи з дітьми дошкільного віку; уточнення, систематизація та поглиблення знань, умінь, навичок студентів у організації роботи з ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям.

Завдання вивчення дисципліни

– поглиблення та уточнення знань студентів про значення ознайомлення дітей з соціальним довкіллям;

– ознайомити з метою, завданнями та змістом провідних концептуальних, базових та варіативних програмових документів з актуальних проблем методики ознайомлення дітей з соціальним довкіллям;

– ознайомлення студентів із можливостями використання різноманітних об'єктів і явищ природи у роботі з дітьми дошкільного віку, самостійного набуття суспільнознавчих знань шляхом спостережень, експериментів;

– формування теоретичної бази знань про завдання, зміст, форми та методи роботи щодо ознайомлення з соціальним довкіллям дітей дошкільного віку;

– ознайомити з передовим педагогічним досвідом роботи з ознайомлення дітей з соціальним довкіллям;

– підготовка до практичного втілення набутих знань у сучасних умовах суспільного дошкільного виховання;

– сформуванню умінь і навички писати конспекти планування різних видів роботи з ознайомлення дітей з соціальним довкіллям: в різних вікових групах, з дітьми різних категорій і за різних соціальних умов.

Під час лекційних та практичних занять, індивідуальної навчально-дослідницької та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Методика ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям» студенти, майбутні вихователі закладів дошкільної освіти, **набувають таких програмних компетентностей: ЗК (загальні компетентності), Кс (фахові компетентності).**

Загальні компетентності :

КЗ-8. Здатність до планування, складання прогнозів і передбачення наслідків своїх дій.

Фахові (спеціальні) компетентності:

КС-4. Здатність до формування у дітей раннього і дошкільного віку первинних уявлень про предметне, природне, соціальне довкілля.

КС-10. Здатність до формування у дітей раннього і дошкільного віку навичок безпечної поведінки і діяльності в побуті, природі та довкіллі.

КС-20. Здатність до здійснення цілеспрямованої діяльності з проектування педагогічного процесу та окремих його складових відповідно до цілей, задач освіти та розробки організаційної й навчально-методичної документації.

КС-24. Здатність використовувати базові знання та методологічний апарат загальної та дошкільної педагогіки, загальної та дитячої психології, фахових методик дошкільної освіти з метою розв'язання першочергових завдань, окреслених чинними програмами виховання й розвитку дітей раннього і дошкільного віку.

Результати навчання за дисципліною

Опанування дисципліною «Методика ознайомлення дошкільників із соціальним довкіллям» забезпечить наступні результати :

ПРН 1

Розуміти, описувати та аналізувати педагогічні умови, закономірності та принципи, зміст, організаційні форми, методи, засоби виховання, навчання і розвитку дітей раннього й дошкільного віку, розуміти їх специфіку та механізми реалізації.

ПРН 9

Здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно-і соціально зорієнтоване спілкування з батьками, залучати батьків до організації освітнього процесу з дітьми раннього та дошкільного віку.

ПРН 14

Добирати оптимальні методи та ефективні форми і різноманітні засоби педагогічного впливу на дітей у процесі їхнього виховання, навчання і розвитку.

ПРН 15

Здійснювати різні види планування в дошкільному навчальному закладі; добирати доцільні для реалізації завдань дошкільної освіти форми планів та розробляти конспекти різних форм освітньої діяльності з урахуванням вікових особливостей та індивідуальних відмінностей дітей, провідних чинників розвитку, основних принципів дошкільної освіти та вимог до навчання й виховання дітей раннього і дошкільного віку, дітей з особливими освітніми потребами.

ПРН 25

Володіти уміннями щодо виховання дітей дошкільного віку на ідеях миру, дружби та взаєморозуміння.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1

Теоретико-методичні основи ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям

Тема 1. Сутність і зміст методики ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям

Предмет і об'єкт і предмет методики ознайомлення дітей з соціальним довкіллям

Соціальне довкілля в системі наук про оточуючу дійсність. Довкілля в широкому і вузькому розумінні. Природне довкілля. Соціальне довкілля. Соціальна дійсність. Соціальна ситуація розвитку. Соціалізація дитини. Соціальна ситуація розвитку. Мікро,- мезо- і макрофактори.

Завдання методики ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям. Фундаментальні завдання. Навчальні і виховні завдання.

Література: основна (2, 3, 4, 6, 7, 15, 18, 19, 21, 22, 29), додаткова (9, 10, 13, 19)

Тема 2. Специфіка спілкування дошкільників з однолітками

Сутність спілкування з однолітками у дошкільному віці. Категорії мотивів і засобів спілкування. Форми і параметри спілкування.

Особливості спілкування дошкільників з однолітками. Відмінності спілкування з однолітками від спілкування з дорослими.

Форми спілкування дошкільників з однолітками. Емоційно-практична, ситуативно-ділова сторони спілкування.

Варіанти конфліктних відносин дошкільників. Агресивні,

образливі, сором'язливі, демонстративні діти.

Література: основна (1, 2, 7, 8, 16, 18, 20, 23, 26, 29), додаткова (1, 11-13)

Тема 3. Методика формування у дошкільників уявлення про рідний край і рідне місто.

Завдання і зміст ознайомлення дітей з рідним краєм.

Ознайомлення дошкільників з державною символікою рідного краю. Методика ознайомлення з гербом, прапором, гімном.

Формування уявлення дошкільників про рідне місто як психолого-педагогічна проблема. Психологічні засади методики ознайомлення дітей з рідним містом. Мета методики ознайомлення дітей з рідним містом.

Етапи формування у дошкільників уявлення про рідне місто. Методика навчання складати розповіді для дошкільнят про рідне місто.

Тематичні блоки методики ознайомлення дошкільників з рідним містом.

Література: основна (3,4,6,7,9,17,19,25,29,30,31), додаткова (1,3, 4, 7, 12-16)

Тема 4. Економічна соціалізація та економічне виховання дошкільників

Сутність економічного виховання в умовах навчання і виховання у ДНЗ. Економічне виховання, економічна соціалізація, економічна грамотність, економічна компетенція дошкільників.

Основна мета та завдання економічного виховання. Форми, методи, засоби і прийоми економічного виховання дошкільників.

Організація педагогічного процесу з економічного виховання дошкільників. Співпраця з батьками дошкільників з метою формування економічної компетенції.

Література: основна (9,10,11,12,13, 14,,17,24, 31), додаткова (1,4,5,6, 7, 8, 18)

Тема 5. Методика ознайомлення дошкільників з працею дорослих

Трудова діяльність дошкільника як передумова професійного самовизначення. Види трудової діяльності дошкільників. Ознайомлення дітей з працею дорослих. Феномен праці. Виховна ефективність ознайомлення з працею дорослих. Форми і

методи ознайомлення дошкільників з працею дорослих. Послідовність ознайомлення з працею дорослих:

Значення ігор у формуванні у дошкільників уявлення про професії

Література: основна (5, 9, 16,17, 18,29,31), додаткова (1,2, 4, 7, 17)

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Базовий компонент дошкільної освіти (державний стандарт дошкільної освіти) : нова редакція / наук. кер. Т.О. Піроженко; авт. кол.: О.М. Байєр, О.К. Безсонова, Н.В. Гавриш та ін. Київ, 2021. 37 с. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Богуш А., Гавриш Н. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі: Підручник для студ. вищ. навч. закладів. Вид. 2-ге. Київ: ВД Слово, 2015. 408 с.
3. Богуш А.М., Ільченко В.Р. Довкілля. Для дітей дошкільного віку у 2-х част. Полтава, 2014. 344 с.
4. Впевнений старт : освітня програма для дітей старшого дошкільного віку / [Н. В.Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук]; За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. К. : Українська академія дитинства, 2017. 80 с.
5. Грама Н. Економічне виховання особистості дитини-дошкільника. *Розвиток особистості дитини дошкільного віку в різних видах діяльності* : монографія / А.М. Богуш, Н.Г. Грама, Н.І. Луцан та ін.. Одеса : Вид. Бакаєв В.В., 2013. 236 с.
6. Дитина : [програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років / наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк; авт.. кол. : В.Г. Беленька, О.Л. Богиніч, Н.І. Богданець-Білоskalенко та ін. Київ : Вид-во Київського університету імені Бориса Грінченка, 2016. 304 с.
7. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: монографія / А.М.Богуш, Л.О.Варяниця, Н.В.Гавриш та ін. ; наук. ред. А.М.Богуш; за заг. ред. Н.В.Гавриш. Луганськ : Альма-матер, 2006. 368с.
8. Крутій К.Л., Маковецька Н.Л. Подорож у довкілля: Методичні рекомендації для батьків і педагогів щодо ознайомлення дітей

- дошкільного віку із довкіллям. 2-е вид., стереотип. Запоріжжя: «ЛПРС» ЛТД, 2009. 148с.
9. Курова А.В. Психологія спілкування: навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти факультету психології, політології та соціології НУ «ОЮА». Одеса: Фенікс, 2020. 79 с.
  10. Мельничук Л.Б. Методика ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям: Курс лекцій: для студ. пед. фак. спец. 6.010101 «Дошкільна освіта». Рівне: МЕНУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2015. 42 с.
  11. Мельничук Л.Б. Технологія ознайомлення дошкільників з оціальним довкіллям. *Теорія і практика професійної підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти та початкової школи в умовах ступеневого навчання* : монографія / авт. кол. : В. Є. Борова, Л. В. Ілюк, О. Ф. Кирилович та ін. ; за заг. ред. О. О. Красовської. Рівне : О. Зень, 2021. С. 307 - 346.
  12. Павелків Р. В., Цигипало Р. В. Дитяча психологія. Київ : Академвидав, 2008. 413 с.
  13. Поніманська Т. Дошкільна педагогіка: підручник. 4-те вид. перер. Київ: ВЦ «Академія», 2018. 408 с.
  14. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільня» / О. І. Білан, за аг. Ред. О.В. Низковської. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 256 с.
  15. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. Ч. І. Від народження до трьох років / О. П. Аксьонова, А. М. Анішук, Л. В. Артемова [та ін.] ; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. 204 с.
  16. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. Ч. II. Від трьох до шести (семи) років / Аксьонова О. П., Анішук А. М., Артемова Л. В. [та ін.] ; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. 452 с. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/rozvitku-ditini-doshkilnogo-viku-u-svitinova-redaktsiyachastina-2.pdf>
  17. Рогальська І.П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід: монографія. Київ : Міленіум, 2008.
  18. Соціалізація дошкільників в умовах ДНЗ / Уклад. Т.І. Прищеп. Харків : Вид. група «Основа», 2010. 169 с.

19. Сухар В.Л. Ознайомлення з соціально-предметним довкіллям. Середній дошкільний вік/ Упоряд. В.Л. Сухар. Харків: Ранок, 2019. 192с.: іл.+CD-ROM. (Сучасна дошкільна освіта)
20. Сухар В.Л. Ознайомлення з соціально-предметним довкіллям. Старший дошкільний вік/ Упоряд. В.Л. Сухар. Харків : Ранок, 2019. 224с.: іл.+CD-ROM. (Сучасна дошкільна освіта).

Додаткова

1. Lilia Melnychuk, Marharyta Shkabarina, Vadym Koval, Svitlana Stupnytska. Formation of Future Educators' Professional Training for Introducing Social Experience by Means of Innovative Technologies of Education to Senior Preschoolers Behav. Sci. 2020, Volume 10, Issue 2. URL: <https://www.mdpi.com/2076-328X/10/2/42>
2. Бабичева Т. Мій рідний край, моя країна. Свято до Дня незалежності України для дітей старшої групи. *Дошкільне виховання*. 2021. № 7. С. 38-23.
3. Беленька Г. Ознайомлення дошкільників зі складними явищами навколишнього світу: крок за кроком. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. №2 (51). С. 42-49.
4. Гаріпова С., Іскра О., Буркан О. Майбутнє без сміття: заняття для дітей старшої групи. *Дошкільне виховання*. 2021. № 6. С. 30-32.
5. Григоренко Г., Жадан Р. Виховуємо раціонального споживача. *Дошкільне виховання*. 2017. № 1. С. 16-20.
6. Григоренко Г., Жадан Р. Дітям про житлово-комунальні послуги. Заняття для старших дошкільнят. *Дошкільне виховання*. 2018. № 12. С. 21-23.
7. Григоренко Г., Жадан Р. Старшим дошкільнятам про гроші. *Дошкільне виховання*. 2015. № 1. С. 11-15.
8. Гураш Л. Розумна обережність - запорука безпеки. *Дошкільне виховання*. 2015. №7. С. 10-12.
9. Дошкільникам про професії / Уклад. Н.І. Дикань; іл.. Н.В. Кравченко. 4-е вид. Харків : Вид. група «Основа», 2012. 128 с.
10. Косенчук О. Дитина в соціумі: впроваджуємо ДКДО. *Дошкільне виховання*. 2021. № 4. С. 3-5.
11. Мельничук Л.Б. Використання елементів дуальної освіти у процесі підготовки майбутніх вихователів до ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ: збірник наукових*

Організаційно-розпорядча документація дошкільного навчального закладу. URL : https://shop.mcfr.ua/catalog/osvita/organizatsiyno-rozporyadcha-dokumentatsiya-dnz/#desc?utm_medium=refer&utm_source=pedrada.com.ua/&utm_campaign=about

5. Матеріали міністерства освіти і науки України (<https://mon.gov.ua/ua>)

6. Програми розвитку дітей: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>

7. Освітні ресурси:

Освітній портал "Освіта.УА". <http://osvita.ua/>

Педрода. Портал освітян України. <https://www.pedrada.com.ua/>

Освітній портал " Педагогічна преса". <https://pedpresa.ua/>

Портал громадських експертів "Освітня політика". <http://education-ua.org/ua/>

Гіпермаркет знань. <http://school.xvatit.com/>

Класна Оцінка - безкоштовна інформаційна система для шкіл, дитячих садків та інших організацій <https://klasnaocinka.com.ua/>

«Освітній портал» - все про освіту України.

<http://www.osvita.org.ua/>

Українська педагогіка – сайт про новини в освіті в Україні та за кордоном. <http://ukped.com/>

Портал сучасних педагогічних ресурсів. <https://znannya.info/>

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема 1

СУТНІСТЬ І ЗМІСТ МЕТОДИКИ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ З СОЦІАЛЬНИМ ДОВКІЛЛЯМ

План

1. Предмет і об'єкт методики ознайомлення дітей з соціальним довкіллям.
2. Соціальне довкілля в системі наук про оточуючу дійсність
3. Завдання методики ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям

Література

основна (2, 3, 4, 6, 7, 15, 18, 19, 21, 22, 29), додаткова (9, 10, 13, 19)

Ознайомлення дітей дошкільного віку з довкіллям - першооснова розвитку рідного мовлення, національної свідомості. Уведення дитини в довкілля забезпечує природовідповідність розвитку дітей у процесі пізнання дійсності, наближує зміст освіти до природного, предметного і соціального середовища.

Довкілля - все те, що оточує дитину, це середовище життя, з яким кожна жива істота пов'язана обміном речовин, енергії, інформації, що постає перед дитиною як єдина неподільна цілісність, у якій все органічно пов'язане. Завдання вихователів закладів дошкільної освіти - допомогти дитині пізнати довкілля, зробити в ньому перші кроки, навчити спостерігати, любити рідну природу й берегти її.

Зазначимо, що ознайомлення дошкільників з довкіллям у сучасному дошкільному навчальному закладі має будуватися на засадах гуманістичної педагогіки, суб'єктно-діяльнісного підходу, принципово відмінного від застарілих педагогічних догм. Ключовим поняттям гуманістичної, особистісно орієнтованої педагогіки є свобода, помножена на відповідальність, що витікає з її ключової ідеї - виховання свободоспроможної людини, соціалізованої й такої, що яскраво виявляє свою індивідуальність. Означена особистісна якість може сформуватись лише у процесі набуття людиною (дитиною) власного життєвого досвіду. Набуття свободоспроможності для будь-якої людини, а тим більше для дитини, яка лише починає жити,

неминуче відбувається шляхом випробувань і помилок, усвідомлення причин помилок та пошуку шляхів їх виправлення. Засвоєння готових шаблонів, життя за вказівками допомагає, дійсно, їй засвоїти норму, проте не навчить діяти самостійно й відповідально.

У традиційній організації освітнього процесу в дошкільному закладі самовизначенню дитини щодо вибору виду, часових меж діяльності місця майже не виділяється. Регламентована, надмірно заорганізована життєдіяльність дітей протягом дня не залишає окремо взятій дитині можливості побути наодинці із собою, а процес пізнання у ході заняття також не дає їй можливість обрати свій власний спосіб дій. У процесі вивчення курсу через освоєння інноваційних форм і методів навчання і виховання студенти мають опанувати принципи організації пізнавального процесу на засадах дитиноцентристської педагогіки.

Навчальний курс "Методика ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям" є самостійною дисципліною, що передбачена державним стандартом вищої дошкільної освіти.

1. Предмет і об'єкт методики ознайомлення дітей з соціальним довкіллям

Кожна наука має свій предмет дослідження. Так, педагогіка вивчає проблеми виховання, навчання й освіти на різних сходинках розвитку особистості; психологія - закономірності та механізми розвитку психіки людини, математика - кількісні просторові відношення, анатомія і фізіологія - будову і функціонування людського організму тощо.

Методика ознайомлення дітей з соціальним довкіллям - це педагогічна наука, що вивчає закономірності засвоєння дитиною узагальнених цілісних емпіричних уявлень та системи знань щодо соціального довкілля і місце в ньому людини; про її духовну спадщину; специфіку педагогічної діяльності, спрямованої на формування у дітей потреби пізнати довкілля, культури поведінки в довкіллі.

Людина - свідома істота, наділена мозком і мовою, що дає їй можливість пізнати і зрозуміти закономірності довкілля, у якому вона живе, перейти у процесі пізнання від явищ до сутності, зрозуміти внутрішню будову предметів і явищ довкілля, правильно їх пояснити і використовувати набуті знання у своїй практичній діяльності.

Об'єктом методики ознайомлення дітей з соціальним довкіллям є пізнавальна діяльність дітей у соціальному довкіллі.

Предмет методики - формування у дітей системи знань та цілісних емпіричних уявлень про соціальне довкілля, цілісну картину світу та місце людини в довкіллі.

Кінцевою метою навчально-виховної роботи з дітьми щодо ознайомлення їх з соціальним довкіллям є виховання соціально активної "творчої особистості, здатної дбайливо ставитися до самої себе, інших людей, розуміти значення життя як найвищої цінності, виховання у дитини свого власного "Я", свого місця серед інших людей, віри у свої сили та здібності.

Методика ознайомлення дітей з довкіллям як наука має свої терміни і фундаментальні поняття, що становлять її основу.

2. Соціальне довкілля в системі наук про оточуючу дійсність

Довкілля - все те, що оточує дитину, це середовище життя, з яким кожна жива істота пов'язана обміном речовин, енергії, інформації, що постає перед дитиною як єдина неподільна цілісність, у якій все органічно пов'язане. Завдання вихователів дошкільних закладів - допомогти дитині пізнати довкілля, зробити в ньому перші кроки, навчити спостерігати, любити рідну природу й берегти її.

Довкілля у широкому розумінні цього слова - це вся наша планета Земля, це Космос, це все те, що певним чином впливає і визначає життєвий цикл людини як біологічної і соціальної істоти. У вузькому розумінні, це поняття визначає конкретне середовище, що оточує дитину безпосередньо (природне, предметне, соціальне).

Природне довкілля - це явища природи, жива і нежива природа, за якими спостерігає дитина; у процесі спостережень за явищами природи і дослідницької діяльності в дітей формується інтегральний "образ" знань про природу ("образ природи").

Предметне довкілля - це предметне середовище, в якому дитина живе, це предмети побуту (посуд, меблі, одяг тощо), мистецтво, транспорт тощо.

Соціальне довкілля - це система взаємовідносин, що склалась у суспільстві, в конкретному соціумі; це люди, суспільство, певна спільнота, соціальне довкілля люди створюють самі за певними законами і нормами спілкування; це суспільні матеріальні і духовні умови життєдіяльності особистості.

Соціальна дійсність - це конкретні події у суспільстві, спільноті, товаристві (у дошкільному закладі, сім'ї, школі тощо), факти, взаємовідносини в певний період життєдіяльності суспільства та окремих людей.

Соціальна ситуація розвитку - сутнісна характеристика вікового періоду розвитку, що була введена Л.С.Виготським. Соціальна ситуація розвитку - це єдине і неповторне для певного вікового періоду відношення між дитиною і середовищем (природним, предметним і соціальним довкіллям).

Соціалізація дитини - процес залучення індивіда до системи суспільних відносин, формування його соціального досвіду, становлення й розвиток як цілісної особистості. На соціалізацію особистості впливають мікро-, мезо-, і макро-фактори.

Мікрофактори - це сім'я, батьки, родичі, спілкування з однолітками (друзями); дошкільний навчальний заклад, школа.

Сім'я відіграє найважливішу роль у соціалізації особистості дошкільника.

Мезофактори - це відповідні етнокультурні умови, у яких виховується і навчається дитина. Кожний етнос має свої специфічні риси, які становлять його менталітет і національний характер. Етнокультура передається дитині насамперед від батьків у сім'ї, які є носіями цієї культури.

Крім того, до мезофакторів належить і природне довкілля (клімат, географічне розташування місцевості, вода, їжа тощо).

Макрофактори - це космос, планета, суспільство, держава. Самі ці фактори створюють передумову для виховання толерантності, планетарного мислення, взаємовідносин між людьми планети Земля. Цілісна картина світу - це природа, Космос, предмети, явища, люди у їх взаємозв'язку взаємозалежності співіснування (у просторі, часі, послідовності тощо).

3. Завдання методики ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям

Для того, щоб виховати цілісну особистість у процесі її взаємодії з довкіллям, вихователь навчального дошкільного закладу повинен оволодіти відповідними методиками і технологіями залучення дітей до активної пізнавальної діяльності та ініціативної взаємодії з іншими суб'єктами соціуму.

Методика ознайомлення дітей з соціальним довкіллям у дошкільному навчальному закладі спрямована на професійну підготовку майбутніх вихователів до роботи з дітьми в соціальному довкіллі. Як і в будь-якій фаховій методиці, можна виокремити фундаментальні і прикладні завдання професійної підготовки майбутнього вихователя.

До **фундаментальних завдань** належать:

- розробка на науково-теоретичних засадах цілісної системи інтегрованих знань про соціальне довкілля, дії дитини в довкіллі, безпеку її життєдіяльності;
- озброєння майбутніх вихователів методикою формування у дітей елементів природничо-наукової картини світу; оволодіння студентами системою загальних та специфічних законів про соціум та поняттями, що пов'язані з ними;
- озброєння майбутніх вихователів знаннями про об'єкти, явища, процеси, з якими діти зустрічаються у соціальному довкіллі, та характером взаємовідносин у соціальному довкіллі, пов'язаними із впливом на них мікро-, мезо- і макрофакторів;
- дослідження процесів взаємодії дитини із довкіллям через організацію відповідного розвивального середовища;
- вивчення закономірностей інтелектуального розвитку дитини, процесів її соціалізації та формування цілісної особистості дитини;
- визначення принципів, форм, засобів, методів і прийомів роботи з дітьми в соціальному довкіллі.

Прикладні завдання у фахових методиках визначаються традиційно за такими напрямками: Чого навчати? Як учити? Кого вчити? Відповіддю на ці запитання і є конкретні завдання, які повинен вирішити вихователь у практичній навчально-виховній роботі в дошкільному навчальному закладі.

Серед них пізнавальні, розвивальні і виховні завдання.

Пізнавальні завдання:

- сформувати систему знань про суспільство, свою Батьківщину – Україну, її історичні витоки, духовну спадщину українського народу, його символи, обереги, традиції, звичаї, культуру; взаємозв'язок культур у багатонаціональній державі;
- сформувати теоретичне підґрунтя для подальшого інтелектуального розвитку дитини в початковій школі.

Розвивальні завдання

Розвивати:

- первинні ціннісні орієнтації у різних галузях суспільного життя, культурній та державній спадщині українського народу, особистої культури в довіллі;
- соціальні емоції, почуття та соціально-значущі мотиви поведінки, бажання допомогти іншим, виявити увагу до старших, однолітків;
- вміння встановлювати контакти і спілкуватися з дорослими та однолітками, дотримуючись норм етикету;
- усвідомлення свого "Я" (фізичного, психічного, соціального), свого місця серед інших людей.

Виховні завдання

Виховувати:

- соціально активну творчу особистість, здатну дбайливо ставитися до природи, світу речей, самої себе, інших людей, розуміти значення життя як найвищої цінності;
- любов до рідної природи, землі, краю, Батьківщини — України, її минулого і сьогодення, повагу до державних символів, українського народу, мови, культури, традицій, батьків, родини;
- патріотизм, громадянськість, моральну, духовну, фізичну, психічну культуру, культуру почуттів і спілкування.

Виховання у дитини свого власного "Я", свого місця серед інших людей, віри у свої сили та здібності.

Для реалізації означених завдань, потрібно створити **педагогічні умови навчально-виховної роботи в довіллі**. А саме:

- ✓ готовність вихователів до змістової, насиченої, різноманітної діяльності з дітьми в соціальному довіллі;
- ✓ програмно-методичне і дидактичне забезпечення навчально-виховного процесу дошкільного закладу;
- ✓ створення розвивального середовища (природного, предметного, соціокультурного, мовленнєвого), як у груповій кімнаті, так і у приміщенні і на подвір'ї дошкільного закладу;
- ✓ залучення дітей до активної роботи з елементами дослідження у різних видах діяльності (ігровій, трудовій, художній, мовленнєвій, пізнавальній тощо).

Тема 2

СПЕЦИФІКА СПІЛКУВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ З ОДНОЛІТКАМИ

План

1. Сутність спілкування з однолітками у дошкільному віці
2. Особливості спілкування дошкільників з однолітками
3. Форми спілкування дошкільників з однолітками
4. Варіанти конфліктних відносин дошкільників

Література

основна (1, 2, 7, 8, 16, 18, 20, 23, 26, 29), додаткова (1, 11-13)

1. Сутність спілкування з однолітками у дошкільному віці

Подібно будь-якої іншої діяльності, спілкування спрямоване на задоволення особливої потреби людини. Ми вважаємо, що в людини існує самостійна потреба в спілкуванні, тобто несвідомо до інших потреб (наприклад, до потреб в їжі і теплі, у враженнях і активності, в прагненні до безпеки) потреба в спілкуванні полягає в прагненні до пізнання самого себе й інших людей. Оскільки таке знання тісно переплітається зі ставленням до інших людей, можна говорити, що потреба в спілкуванні є прагнення до оцінки та самооцінки: до оцінки іншої людини, до з'ясування того, як ця інша людина оцінює цю особистість, і до самооцінки. Згідно з даними М. Лісіної, до 2,5 місяців у дітей можна констатувати оформлення потреби в спілкуванні.

Розвиток мотивів спілкування відбувається в тісному зв'язку з основними потребами дитини, до яких ми відносимо потреба в нових враженнях, в активній діяльності, у визнанні та підтримки. На цій основі М. Лісіна виділяє три основні **категорії мотивів спілкування** – пізнавальні, ділові та особистісні.

Пізнавальні мотиви спілкування виникають у дітей у процесі задоволення потреби в нових враженнях, одночасно з якими у дитини з'являються приводи для звернення до дорослого.

Ділові мотиви спілкування народжуються у дітей в ході задоволення потреби в активній діяльності як результат необхідності допомоги дорослих. І, нарешті, *особистісні* мотиви спілкування специфічні для тієї сфери взаємодії дитини і дорослого, що становить саму діяльність спілкування. Якщо пізнавальні та ділові мотиви

спілкування відіграють службову роль і опосередковують досягнення більш далеких, кінцевих, мотивів, то особистісні мотиви отримують в діяльності спілкування своє кінцеве задоволення.

Виділяють три основні категорії засобів спілкування:

- ✓ експресивно-мімічні,
- ✓ предметно-дійові,
- ✓ мовні операції.

Перші виражають, другі зображують, а треті – позначають той зміст, який дитина прагне передати дорослому і отримати від нього.

Дослідження М. Лісіної довели, що лінії розвитку різних аспектів спілкування породжують кілька змінюючих один одного етапів, або рівнів, на кожному з яких діяльність спілкування виступає в цілісній, якісно своєрідній формі. Таким чином, розвиток спілкування з дорослими у дітей від народження і до семи років відбувається як зміна декількох цілісних форм спілкування.

Отже, **формою спілкування** називається діяльність спілкування на певному етапі її розвитку, взяту в цілісній сукупності рис і яка характеризується за кількома параметрами. М. Лісіна виділяє наступні п'ять параметрів:

- час виникнення даної форми спілкування протягом дошкільного дитинства;
- місце, що займає дана форма спілкування в системі більш широкої життєдіяльності дитини;
- основний зміст потреби, що задовольняється дітьми в ході даної форми спілкування;
- провідні мотиви, які спонукають дитину на певному етапі розвитку до спілкування з оточуючими дорослими людьми;
- основні засоби спілкування, за допомогою яких у межах даної форми спілкування здійснюються комунікації дитини з дорослими [11, с. 49].

Майже в кожній групі дитячого садка розгортається складна і часом драматична картина стосунків дітей. Дошкільнята дружать, сваряться, миряться, ображаються, ревнують, допомагають один одному, а іноді роблять дрібненькі «капості». Всі ці відносини гостро переживаються і несуть масу різноманітних емоцій.

У багатьох дітей вже в дошкільному віці формується і закріплюється негативне ставлення до інших, що може мати дуже сумні наслідки. Вчасно визначити проблемні форми міжособистісних відносин і допомогти дитині подолати їх – найважливіше завдання

батьків. Для цього необхідно знати вікові особливості спілкування дітей, нормальний хід розвитку спілкування з однолітками, а також психологічні причини різних проблем у відносинах з іншими дітьми.

2. Особливості спілкування дошкільників з однолітками

Спілкування з однолітками має ряд істотних особливостей, які якісно відрізняють його від спілкування з дорослим.

Перша яскрава відміна спілкування однолітків полягає в його надзвичайно *яскравій емоційній насиченості*. Підвищена емоційність і розкутість контактів дошкільнят відрізняє їх від взаємодії з дорослими. У середньому в спілкуванні однолітків спостерігається в 9-10 разів більше експресивно-мімічних проявів, що виражають найрізноманітніші емоційні стани – від лютого обурення до бурхливої радості, від ніжності і співчуття до бійки. Дошкільнята частіше схвалюють ровесника і набагато частіше вступають з ним у конфліктні відносини, ніж при взаємодії з дорослим.

Інша важлива особливість контактів дітей полягає в їх *нестандартності і нерегламентованості*. Якщо в спілкуванні з дорослим навіть найменші діти дотримуються певних форм поведінки, то при взаємодії з однолітками дошкільнята використовують найнесподіваніші і оригінальні дії і рухи.

Цим рухам властива особлива розкутість, ненормованність: діти стрибають, беруть химерні пози, кривляються, передражняють один одного, придумують нові слова і небилиці тощо.

Подібна нерегламентованість спілкування дошкільнят дозволяє проявити свою оригінальність і свій самотутній потенціал. Одноліток створює умови для індивідуальних, ненормованих, вільних проявів дитини. Природно, що з віком контакти дітей все більше підпорядковуються загальноприйнятим правилам поведінки. Однак нерегламентованість і розкутість спілкування, використання непередбачуваних і нестандартних засобів залишається відмінною рисою дитячого спілкування до кінця дошкільного віку.

3. Форми спілкування дошкільників з однолітками.

Протягом дошкільного віку спілкування дітей один з одним істотно змінюється. У цих змінах можна виділити три стадії (або форми спілкування) дошкільнят з однолітками.

Перша з них – *емоційно-практична* (другий - четвертий роки життя). У молодшому дошкільному віці дитина чекає від однолітка

співучасті у своїх забавах і жадає самовираження. Їй достатньо, щоб одноліток приєднався до її витівок і, діючи з нею разом або поперемінно, підтримав і підсилив загальні веселощі. Кожен учасник такого спілкування переймається насамперед тим, щоб привернути увагу до себе і отримати емоційний відгук партнера. Емоційно-практичне спілкування вкрай ситуативне, залежить від конкретних обставин, в якій відбувається взаємодія, і від практичних дій партнера. Характерно, що введення привабливого предмета в ситуацію може зруйнувати взаємодію дітей: вони перемикають увагу з однолітка на предмет або ж б'ються через нього. На даному етапі спілкування дітей ще не пов'язане з предметами або діями і відокремлене від них.

Для молодших дошкільнят найбільш характерним є індіферентно-доброзичливе ставлення до іншої дитини. Трирічні діти, як правило, байдужі до успіхів однолітка і до його оцінок з боку дорослого. У той же час вони, як правило, легко вирішують проблемні ситуації «на користь» інших: поступаються в грі, віддають свої предмети (правда, їх подарунки частіше адресовані дорослим – батькам або вихователю, ніж одноліткам). Все це може свідчити про те, що одноліток ще не відіграє суттєвої ролі в житті дитини. Малюк як би не помічає дій і станів однолітка. У той же час його присутність підвищує загальну емоційність і активність дитини. Про це говорить прагнення дітей до емоційно-практичної взаємодії, наслідування рухам однолітка.

Наступна форма спілкування однолітків – *ситуативно-ділова*. Вона складається приблизно до чотирьох років і залишається найбільш типовою до шестирічного віку. Після чотирьох років у дітей (особливо у тих, хто відвідує дитячий садок) одноліток за своєю привабливістю починає обганяти дорослого і займати все більше місце в їхньому житті. Цей вік є періодом розквіту рольової гри. У цей час сюжетно-рольова гра стає колективною – діти вважають за краще грати разом, а не поодиноці. Головним змістом спілкування дітей в середині дошкільного віку стає ділове співробітництво. Співпрацю слід відрізнити від співучасті. При емоційно-практичному спілкуванні діти діяли поруч, але не разом, їм важлива була увага і співучасть однолітка. При ситуативно-діловому спілкуванні дошкільнята зайняті спільною справою, вони повинні узгоджувати свої дії і враховувати активність свого партнера для досягнення загального результату. Такого роду взаємодія була названо співпрацею. Потреба у співпраці однолітка стає головною для спілкування дітей.

У **середині дошкільного віку** відбувається рішучий перелом у ставленні до однолітків. Картина взаємодії дітей суттєво змінюється.

Поряд з потребою у співпраці на цьому етапі чітко виділяється потреба у визнанні та повазі однолітка. Дитина прагне привернути увагу інших. Чітко вловлює у їхніх поглядах і міміці ознаки ставлення до себе, демонструє образ у відповідь на неухвагу або закиди партнерів. «Невидимість» однолітка перетворюється на пильний інтерес до всього, що той робить. У чотирьох-п'ятирічному віці діти часто запитують у дорослих про успіхи їхніх товаришів, демонструють свої переваги, намагаються приховати від однолітків свої промахи і невдачі. У дитячому спілкуванні в цьому віці з'являється конкурентність. Успіхи і невдачі інших набувають особливого значення. В процесі гри або іншої діяльності діти пильно і ревниво спостерігають за діями однолітків і оцінюють їх. Реакції дітей на оцінку дорослого також стають більш гострими і емоційними.

Успіхи однолітків можуть викликати засмучення дітей, а його невдачі викликають неприховану радість. У цьому віці значно зростає кількість дитячих конфліктів, виникають такі явища, як заздрість, ревності, образа на однолітків.

Все це дозволяє говорити про глибину якісної перебудови ставлення дитини до однолітків. Інша дитина стає предметом постійного порівняння з собою. Це порівняння направлене не на виявлення спільності (як у трирічок), а на протиставлення себе та іншого, що відображає перш за все зміни у самосвідомості дитини. Через порівняння з однолітком дитина оцінює і стверджує себе як володаря певних вартостей, які важливі не самі по собі, а «в очах іншого». Цим іншим для чотирьох-п'ятирічної дитини стає одноліток. Все це породжує численні конфлікти дітей і такі явища, як хвастощі, демонстративність, конкурентність і т. д. Однак ці явища можна розглядати як вікові особливості п'ятирічок. До старшого дошкільного віку ставлення до однолітків знову істотно змінюється.

До шести-семи років значно зростає доброзичливість до однолітків і здатність до взаємодопомоги. Звичайно, конкурентне, змагальне початок зберігається в спілкуванні дітей. Однак, поряд з цим, у спілкуванні старших дошкільнят з'являється вміння бачити в партнері не тільки його ситуативні прояви, а й деякі психологічні аспекти його існування – його бажання, переваги, настрої. Дошкільнята вже не тільки розповідають про себе, але і звертаються з

питаннями до однолітка: що він хоче робити, що йому подобається, де він був, що бачив і т. д. Їх спілкування стає **позаситуативним**.

Розвиток позаситуативного спілкування дітей відбувається за двома напрямками. З одного боку, збільшується число контактів: діти розповідають один одному про те, де вони були і що бачили, діляться своїми планами або уподобаннями, дають оцінки якостям і вчинкам інших. З іншого боку, сам образ однолітка стає більш стійким, незалежним від конкретних обставин взаємодії. До кінця дошкільного віку виникають стійкі виборчі прихильності між дітьми, з'являються перші паростки дружби. Дошкільнята «збираються» в невеликі групи (по дві-три людини) і надають явну перевагу своїм друзям. Дитина починає виділяти і відчувати внутрішню сутність іншої, яка хоч і не представлена в ситуативних проявах однолітка (в його конкретних діях, висловлюваннях, іграшках), але стає все більш значущою для дитини.

Така загалом вікова логіка розвитку спілкування і відносин до однолітка в дошкільному віці. Проте вона далеко не завжди реалізується у розвитку конкретних дітей. Широко відомо, що існують значні індивідуальні відмінності у ставленні дитини до однолітків, які багато в чому визначають його самопочуття, становище серед інших і в кінцевому рахунку особливості становлення особистості. Особливу тривогу викликають проблемні форми міжособистісних відносин.

4. Варіанти конфліктних відносин дошкільників

Серед найбільш типових для дошкільнят варіантів конфліктних відносин до однолітків підвищена агресивність, уразливість, сором'язливість і демонстративність дошкільнят.

Агресивні діти. Підвищена агресивність дітей є однією з найбільш частих проблем у дитячому колективі. У певній категорії дітей агресія як стійка форма поведінки не тільки зберігається, але й розвивається, трансформуючись у стійку якість особистості. У результаті знижується продуктивний потенціал дитини, звужуються можливості повноцінного спілкування, деформується його особистісний розвиток. Агресивна дитина приносить масу проблем не тільки оточуючим, але і сама собі. Агресивна поведінка дошкільнят приймає різноманітні форми. Це може бути образа однолітка (дурень, ідіот, жиртрест), бійка через привабливу іграшку або провідного місця в грі. У той же час в окремих дітей спостерігаються агресивні дії, що не мають якої-небудь мети і спрямовані виключно на заподіяння шкоди іншій.

В дошкільному віці ще не пізно зробити своєчасні заходи для подолання цих тенденцій. Ці заходи повинні бути спрямовані не на безпечний вихід агресії (емоційний катарсис), не на підвищення самооцінки, не на розвиток комунікативних навичок або ігрової діяльності, а на подолання внутрішньої ізоляції, на формування здатності бачити і розуміти інших.

Образливі діти. Маленькі діти (до трьох-чотирьох років) можуть засмучуватися через негативну оцінку дорослого, вимагають увагу до себе, скаржаться на однолітків, але всі ці форми дитячої образи носять безпосередній, ситуативний характер – малюки не «застрагають» на цих переживаннях і швидко забувають їх. Феномен образи у всій своїй повноті починає проявлятися після п'яти років, у зв'язку з появою в цьому віці потреби у визнанні та повазі – спочатку дорослого, а потім і однолітка. Саме в цьому віці головним предметом образи починає виступати одноліток, а не дорослий.

Образа на іншого проявляється в тих випадках, коли дитина гостро переживає ущемлення свого Я, свою невизнаність. До цих ситуацій відносяться ігнорування партнера, недостатня увага з його боку, відмова в чомусь потрібному і бажаному (не дають обіцяної іграшки, відмовляють у частуванні або подарунку, зневажливе ставлення з боку інших - дражнилки, успіх і перевага інших, відсутність похвали).

Сором'язливі діти. Сором'язливість є однією з найпоширеніших і найскладніших проблем міжособистісних відносин. Відомо, що сором'язливість породжує ряд істотних труднощів у спілкуванні людей і в їх відносинах. Серед них такі, як проблема познайомитися з новими людьми, негативні емоційні стани в ході спілкування, труднощі у вираженні своєї думки, зайва стриманість, невміле представлення себе, скутість в присутності інших людей тощо.

У поведінці соромливих дітей зазвичай відбивається боротьба двох протилежних тенденцій: дитина, з одного боку, хоче підійти до незнайомого, починає рух до нього, але в міру наближення зупиняється, повертається назад або обходить нову людину стороною. Така поведінка називається амбівалентною.

Сором'язлива дитина, з одного боку, доброзичливо ставиться до інших людей, прагне до спілкування з ними, а з іншого боку, боїться проявляти себе і свої потреби. Причина таких порушень криється в особливому характері відносини сором'язливого дитини до самої себе. З одного боку, дитина має високу самооцінку, вважає себе найкращою, а з іншого - сумнівається в позитивному ставленні до себе інших

людей, особливо незнайомих. Тому в спілкуванні з ними сором'язливість проявляється найяскравіше. Невпевненість сором'язливої дитини у своїй цінності для інших людей блокує її ініціативу, не дозволяє їй повною мірою задовольняти наявні потреби у спільній діяльності і в повноцінному спілкуванні.

Демонстративні діти. Порівняння себе з однолітком і демонстрація своїх переваг є закономірними і необхідними для розвитку міжособистісних відносин: лише протиставивши себе однолітку і виділивши таким чином своє Я, дитина може сприйняти однолітка як цілісну, самоцінну особистість. Однак часто демонстративність переростає в особистісну особливість, рису характеру, яка приносить масу негативних переживань.

Демонстративних дітей виділяє прагнення привернути до себе увагу будь-якими можливими способами. Такі діти, як правило, досить активні в спілкуванні. Переважно вони говорять про себе, показують свої іграшки, використовують ситуацію взаємодії як засіб залучення уваги дорослих або однолітків. Відносини з іншими для таких дітей є засобом самоствердження і залучення уваги. Як правило, такі діти прагнуть будь-що отримати позитивну оцінку себе і своїх вчинків.

Підсумовуючи вище сказане, порівнюючи різні типи "проблемних" дітей, можна бачити, що вони істотно різняться за характером своєї поведінки і за ступенем труднощів, які вони створюють для оточуючих. Одні з них постійно б'ються, і доводиться весь час закликати їх до порядку, інші всіма силами прагнуть привернути до себе увагу і виглядати «хорошими», треті ховаються від сторонніх очей і уникають будь-яких контактів.

Головною причиною конфліктів дитини з собою і з іншими є зосередженість на власній цінності й на те, «що я значу для інших». Така дитина постійно думає про те, як до нього ставляться або як його оцінюють оточуючі, і гостро афективно переживає їх ставлення. Його «Я» знаходиться в центрі його світу і свідомості, він постійно розглядає і оцінює себе очима інших, сприймає себе через ставлення оточуючих. При цьому інші можуть засуджувати її або боятися, захоплюватися її достоїнствами або підкреслювати недоліки, поважати або принижувати дитину. Але у всіх випадках вона упевнена, що оточуючі думають тільки про неї, приписує їм певне ставлення до себе і переживає його як реальне.

Головні труднощі при цьому навіть не в тому, що така дитина невірно оцінює себе з точки зору оточуючих, а в тому, що ця оцінка

стає головним змістом його життєдіяльності і приховує інші аспекти навколишнього світу та інших людей

Спеціальні дослідження показали, що найбільшою популярністю в групі однолітків зазвичай користуються саме ті діти, які можуть допомогти, поступитися, вислухати, підтримати чужу ініціативу. Саме ці якості: чуйність, увага до іншого - найбільш високо цінуються в дитячій групі. Ці якості зазвичай називають моральними. Відсутність цих якостей (нечутливість і відсутність інтересу до партнера, ворожість і т. д.), навпаки, робить дитину відкидаємо і позбавляє симпатії однолітків.

Як показують спостереження і дослідження, без спеціальної психологічної роботи проблемні форми ставлення до однолітків, що з'явилися в дошкільному віці, не проходять, а лише посилюються з віком, приносячи людині масу труднощів у відносинах з іншими і з самими собою. Разом з тим у п'ять-шість років описані вище особливості ставлення до однолітків не можна розглядати як остаточно сформовані і закриті для будь-яких змін. Розвиток міжособистісних відносин і самосвідомості дитини в цьому віці ще інтенсивно продовжується. На цьому етапі ще можливо подолати різні деформації у відносинах з іншими, зняти фіксацію на самому собі і допомогти дитині повноцінно спілкуватися з іншими.

ТЕМА 3-4

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ УЯВЛЕННЯ ПРО РІДНИЙ КРАЙ І РІДНЕ МІСТО

План

1. Завдання і зміст ознайомлення дітей з рідним краєм.
2. Ознайомлення дошкільників з державною символікою рідного краю.
3. Формування уявлення дошкільників про рідне місто як психолого-педагогічна проблема.
4. Етапи формування у дошкільників уявлення про рідне місто.
5. Тематичні блоки методики ознайомлення дошкільників з рідним містом.

Література

основна (3,4,6,7,9,17,19,25,29,30,31), додаткова (1,3, 4, 7, 12-16)

1.Завдання і зміст ознайомлення дітей з рідним краєм. Діти будь-якої національності, які проживають на території України, повинні знати її природу, історію, культуру. Діти повинні знати, що вони живуть в Україні, в багатонаціональній, самостійній державі. У кожної людини є батьківщина - це місце, де людина народилася, живе, де народились і живуть її батьки.

Наша Батьківщина - Україна. Столиця України - Київ, головна вулиця Києва - Хрещатик. Ознайомити дітей з історичними та державними символами українського народу: прапором, гімном, гербом; вчити шанувати державні символи. Ознайомити з кількома великими містами України (Харків, Львів, Донецьк, Запоріжжя, Одеса); спорудами, заводами, фабриками, героями праці.

Знати, чим багата Україна (хліб, вугілля, льон, метал, енергетика); знати її ріки (Дніпро, Південний Буг, Тиса), гори (Карпати, Кримські); знати і впізнавати на портретах трьох-чотирьох національних героїв українського народу (Северин Наливайко, Олекса Довбуш та ін.).

Виховувати інтерес до національного природного колориту України, тієї місцевості, де розташовано дошкільний заклад.

Діти повинні знати пам'ятні місця України (Тарасова гора в Каневі, Камінь Довбуша), споруди, музеї, пам'ятники у своєму місті, історію рідного міста, назву центральної вулиці, площі, вулиці, на якій розташовано дошкільний заклад, історію, географічні та історичні пам'ятки рідного краю.

У кожної людини є батьки. У них - свої батьки (дідусь, бабуся). Батько і мати дідуся і бабусі - прадід, прабабуся. Ці люди - рід, родина. Рід має свою історію, яку своїм життям продовжує кожна людина. Від того, як достойно живе людина, залежить честь її роду. Людина повинна знати якомога більше про членів свого роду: де й як жили, чим займалися, що доброго зробили іншим людям.

Дітей потрібно ознайомити з народними символами України (рушник, вінок, калина, кольори і т. ін.), традиціями, обрядами, народною творчістю (декоративне мистецтво), мистецтвом; національним одягом, взуттям (чоловічим, жіночим, дівочим) відповідно до регіонів, хатнім: інтер'єром; речами національного домашньої вжитку, національною українською кухнею (борщ, галушки, крученики тощо).

Знайомити дітей з рідним краєм потрібно з молодшої групи. Найближчою темою для дітей є «Сім'я». Уже на третьому році життя

дитина повинна знати імена членів своєї сім'ї: матері, батька, бабусі, дідуся, братів, сестер. На четвертому році - імена по батькові членів сім'ї та родичів. Поступово дітям дають знання про рід та родину. Доцільно спланувати серію занять «Рідна матуся», «Мій татусь», «Моя сім'я», «Дім, в якому я живу», «Роде наш красний», «Ми діти своїх батьків» і т. ін.

У деяких дошкільних закладах разом зі вступом дитини до дошкільного закладу вихователі виготовляють індивідуальні дидактичні посібники-альбоми «Мій родовід», які вручають дітям на випускному вечорі.

З дітьми старших груп влаштовують тематичні заняття та свята. Наприклад, тематичне заняття «Свято нашого роду». Мета: закріпити знання дітей про обереги української родини. Викликати пізнавальний інтерес до історії свого родоводу, української нації, її культури і побуту. Виховувати глибокі почуття до батьків, свого роду, почуття пошани до людей праці, гордості за майстерність родичів, близьких, бажання берегти свою національну культуру.

Рідний край - це рідна вулиця, рідне місто, рідна область, рідна Батьківщина. Всі діти, які проживають на території України, повинні знати назву своєї держави, її багатства, природу, історію, пам'ятники, її героїв. Для цього з дітьми проводять заняття з тем «Ми живемо в Україні, ми дуже любимо її», «Україно моя. Батьківщино моя», «Київ-головне місто України», «Подорож до Запоріжжя», «Заповідні місця України», «Герої України».

2. Ознайомлення дошкільників з державними символами України.

Кожна держава має свою символіку, пов'язану з її історією. Має її і Україна.

Наш народ виробив багатющу символіку, яка виникла та удосконалювалася протягом століть і стосується істотних сторін, доленосних подій у житті української нації, держави, духовності. Символіка містить у собі важливий філософський, політичний, ідейно-моральний та естетичний зміст, спрямованість.

Українська символіка виконує історично-важливу функцію консолідації нації в єдину етнографічну, культурно-історичну спільноту, об'єднання споконвічних українських земель в єдину суверену державу.

Національна символіка України – герб (тризуб), прапор (синьо-жовтого кольору), гімн «Ще не вмерла в Україні», в історичній пам'яті народу символізують державну, політичну, економічну і національну незалежність України.

Важливими традиційними засобами патріотичного гуманістичного і громадянського виховання молоді є символи, пов'язані з козацтвом, Запорозькою Січчю, гетьманщиною. Такі поняття, як Запорозька Січ, Хортиця, булава, бунчук, пернач, козацький прапор, образи вічно живих у пам'яті народній козаків-вояків Байди, Мамаю, Тараса Бульби символізують незламність, стійкість у відстоюванні свободи народу.

Завдяки етнічним символам (берегиня, обереги пам'яті, калина, верба тощо) в свідомості кожного українця викликають дорогі серцю образи дитинства, рідного краю, батьківської хати, родинного вогнища. Народна символіка має велике значення в етнізації дітей, формування в них історичної пам'яті свідомості.

Вихователь дошкільного закладу не може прищепити інтерес до історичного минулого своєї країни, якщо сам його не знатиме.

Українська національна символіка веде свій початок з Київської Русі. Українська етнічна символіка є своєрідним відображенням самобутності національної культури на всьому терені історичного розвитку, за всіх суспільних формацій. Її праобрази були тотемні знаки.

До державних символів належать герб, прапор, гімн.

Герб

Герб – це знак, своєрідний ключ до історії сім'ї міста, національного утворення держави. Це пам'ятка духовної культури. В гербі у вигляді знаків втілюються реальні події, суспільні явища, ідеологія та світосприймання.

Ранньофеодальна держава Київська Русь користувалась особистою символікою князів – знакам Рюриковичів, якому російський історик М.М. Карамзін дав назву „тризуб”. Багато фахівців – істориків, археологів, нумізматів висловлювали свій погляд на тризуб. Одні вважали його зображенням церковного світильника, корогви, церковного порлату, якоря; інші – голуба чи особливого символу влади – держави; тасам, дволезі сокири; ще інші дотримувалися думки, що це – зображення верхівки скіпетра. Безперечним залишається одне: тризуб – родовий знак князів з династії Рюриковичів. Він був державним знаком Київської Русі за часів

Володимира Святого. Є й інші пояснення символічного зображення тризуба.

Серед київських богів Перуна, Хорса та інших знаходимо і Трояна, або Триглава. Український письменник, лауреат Шевченківської премії Валерій Шевчук висловлював припущення, що князівський знак-тризуб є символом міста Києва, яке виникло на трьох пагорбах – Старокиївському, Щекавиці, Хоревиці.

Серед усіх гербів найуживанішим в історії України був тризуб. Відзнаку у формі тризуба використовували українські частини у складі австрійської армії – Українські січові стрільці – під час першої світової війни, як державний герб Української Народної Республіки золотий тризуб на синьому тлі був схвалений 12 лютого 1918 року малою радою у Коростені; зображення Центральною Радою 22 березня 1918 року у форму великого і малого герба з відповідним орнаментальним облямуванням. Автором проектів був художник В.Кричевський. обидва герби являли собою тризуб, оточений вінком з листя, який мав символізувати багатство краю.

Символіку із зображенням тризуба у 20-40 рр. ХХ ст. використовували різні політичні угруповання Західної України; тризуб із середнім зубом у формі хреста – релігійні угруповання. Як державний герб тризуб було визнано 15 березня 1939 року Сеймом Карпатської України, що проголосив самостійність цього регіону.

Золотий тризуб на блакитному тлі затверджений Верховною Радою України у 1991 році як державний знак – герб самостійної незалежної держави України.

Число „три” завжди вважалось казковим, чарівним. У народних казках йдеться про трьох богатирів, три бажання, які виконують чарівники, три дороги, що лягають перед казковими героями. Отже, у тризубі відображено триєдність життя. Це Батько-Мати-Дитя. Вони символізують собою Силу-Мудрість-Любов. Таке пояснення буде доступне дитині, а глибші корені історії вона вивчить уже в школі.

Прапор

Прапор – це символ державності та національної незалежності.

Крім містичного знака-тризуба українська державна символіка включає жовто-блакитні барви.

На відміну від однозначного слова «колір», слово «барва» багатозначне. В старовину воно означало не лише певний колір, але й уніфікований одяг, тобто належність до певної групи людей. Один з діалектних варіантів слова «барва» набув значення матеріального

барвника, це слово «фарба», інший «варна» - зберіг лише його друге значення: певної групи людей.

У давніх аріїв було три барви (варни): біла - старшина, жреці - правителі, яких звали рахмани(брахмани); червоно - малинова - воїни (шатри, кшаттії); чорна - сіячі та скотарі (вайш`ї і шудри).

Запорожці, як люди, що повністю присвятили себе священній війні за Україну, дотримувались звичаїв і символіки барви воїнів - зодягались у червоно-малиновий одяг і мали, мрім мирного жовто-блакитного, бойовий, червоно-малиновий стяг; гетьман мав срібно-білого прапора, військово-магнатські формування - червоно-білого, а військово-народні - червоно-чорного. Оскільки гетьман у певних ситуаціях мав виступити то від старшини, то від козацтва, то від селян, а то й від усіх зразу - він мав бунчуки білого, червоного, та чорного кольорів. Біло-червоно-чорна символіка кольорів збереглася і до сьогоднішнього дня на Східній Україні в традиції вишивати червоно-чорним по білому, що символізує єдність усіх груп (барв, варн) у одному народі.

Можна наводити чимало прикладів популярності біло-червоно-чорної барви на Україні, але жоден з цих традиційних кольорів не став державною барвою в силу двох причин. Перша полягає в тому, що ця барва є спільною для десятків націй і народностей, які розвинулися з єдиної давньоарійської спільності, а друга - в тому, що за цими кольорами протягом тисячоліть, міцно установилася соціальна функція. В українців національною барвою стала інтегруюча релігійна блакитно - жовта.

Після батиївського погрому на Київських землях завмерла усяка національна і державна діяльність. Коли ж нація почала оживати, - відродилася і символіка. Національна барва з'являється по всій Україні і, насамперед, у розписах церков та у церковних речах - ризах, фарбованій різьбі іконостасів. Ця барва оживає також у творах мистецтва - мініатюрах і прикрасах, у масовому виготовленні жовто - блакитних тканин, у гербах українських земель. Так герб роду Богунів мав голубий щит із золотою підковою і золотим кавалерським хрестом.

Звертає на себе увагу органічна близькість українців різних земель із національною блакитно-жовтою барвою,

яка виразно виявилася за середньовіччя, коли почалась повсюдна фіксація та формалізація національної символіки. Як відомо, Київщина на цей період встановила золотого тризуба на голубому полі, Галичина - золотого лева на голубому полі. Так на землях України закріпилась однакова національна барва. Збіг досить промовистий, якщо зважити, що ці землі на той час не були об'єднані в єдиній Українській державі.

Жовто-блакитна барва була настільки усвідомленою як національна українська, що узаконення Центральною Радою жовто - блакитного прапора як державного символу, яке сталось 22 березня 1918р.

У проекті Конституції УНР 1920 року записано: „Державними барвами Української держави є барва синя і жовта. Прапор військової флоту є синій-жовтий з державним гербом золотої барви в лівому розі синьої частини прапора. Прапор торговельної флоту є синьо-жовтим.

Вибір кольорів зумовлюється такими міркуваннями: символом України є чисте небо – символ миру (синій колір) та пшеничне поле – символ достатку (жовтий колір).

Нині жовто-блакитний прапор незалежної України. Як пояснити дітям дошкільного віку символічне значення кольорів? Жовтий колір – це колір пшеничної ниви, колір хліба, зерна, що дарує життя всьому сущому на землі, це колір жовтогарячого сонця, без лагідних променів якого не дозрів би, не заколосився б хліб. Це символ достатку українського народу.

Блакитний, синій колір – це колір ясного, чистого, мирного неба. Це колір води, без якої не дозрів би хліб. І ще – це колір миру.

Гімн

Гімн – це урочистий музичний твір на вірші програмного характеру. Це символ державної єдності, який виражає ідеологічні устої держави, її принципи, історію та програмні цілі на майбутнє.

З гімну починають урочисті збори, свята, надзвичайні масові події, гімном їх і закінчують. Дітям слід пояснити, що це хвалебна пісня своїй Батьківщині в якій народ висловлює побажання бути вільним, щасливим, жити в достатку.

3. Формування уявлення дошкільників про рідне місто як психолого-педагогічна проблема

Дошкільники набувають соціального досвіду життєдіяльності в навколишньому середовищі, серед якого саме процес ознайомлення з рідним містом відіграє важливу роль. У віці 5-6 років вони легко входять у ролі, запропоновані дорослим, мають розвинену потребу в нових соціальних і культурних враженнях, високу пізнавальну активність та інтерес до навколишнього (А.М. Богуш, Л.А. Венгер, Н.О. Ветлугіна, Л.С. Виготський, О.М. Дьяченко, О.В. Запорожець, О.Л. Кононко, О.М. Леонт'єв, В.С. Мухіна, Т.О. Рєпіна, Р.М. Чумічова та ін.).

На думку деяких авторів (М.Б. Додонов, М.В. Галізо, М.В. Матюхіна, Д.І. Фельдштейн та ін., в ранньому онтогенезі відбувається інтенсивна зміна компонентів ціннісних орієнтації і, головне, з'являються нові тенденції їхнього розвитку.

На межі 5-6 років у дитини відбувається усвідомлення й започаткування базових цінностей: добро, краса, користь, особистість та ін. Становлення системи цінностей — послідовний і тривалий процес, у якому вони зазнають метаморфоз, проходять певні стани: з безпосередніх в опосередковані, з мимовільних у довільні, з несвідомих у свідомі, що у свою чергу висуває особливі вимоги не тільки до змісту та технологій, але й до логіки освітнього процесу. У дошкільників процес становлення цінностей характеризується взаємозумовленою сукупністю емоційно-особистісних станів, які можуть бути визначені як усвідомлення, прилучення і проживання, реалізовані у методиці ознайомлення з рідним містом [2, с. 150].

Психологічними засадами методики ознайомлення дітей з рідним містом є вчення психологів про:

- а) індивіда, особистість, індивідуальність;
- б) розвиток мислення;
- в) психологічні процеси розуміння.

Метою методики ознайомлення дітей з рідним містом є формування у дітей цілісності знань про рідне місто, цілісності свідомості людини, яка здатна брати на себе відповідальність за своє майбутнє і майбутнє рідного міста.

У процесі пізнання рідного міста та інтелектуального розвитку суттєву роль відіграє мислення дитини. Діти старшого дошкільного віку вже мислять на основі уявлень, що сформувались у попередньому практичному досвіді дитини. Зміни в мисленні дітей 5-6 років пов'язані насамперед з розвитком зв'язного монологічного мовлення. Це сприяє появі розгорнутого мисленнєвого процесу - міркування.

Мовлення починає виконувати планувальну й регулювальну функції, що веде до швидкого розвитку всіх мисленнєвих операцій (аналіз, узагальнення, порівняння, абстрагування тощо) і критичності мислення. У старших дошкільників з'являється допитливість, численні запитання пізнавального характеру, бажання пізнати рідне місто.

Дослідники відзначають, що діти старшого дошкільного віку самостійно намагаються з'ясувати доцільність побудови рідного міста, встановлювати зв'язки між зовнішніми ознаками і призначенням об'єкта. Діти починають розуміти причинність у таких напрямках: від відображення зовнішніх ознак до внутрішніх, схованих; з'являється більш конкретне диференційоване розуміння рідного міста.

Розуміння дітьми причинності свідчить про появу в них критичності мислення, його самостійності, незалежності й оригінальності. Дитина намагається самостійно пояснити невідоме через відоме, використовувати аналогії. Поступово дитина намагається самостійно встановлювати зв'язки між явищами, внутрішні суттєві зв'язки і відношення дійсності.

Діти беруть участь у різних видах діяльності, які збагачують їхні знання про предмети, явища, їх властивості й ознаки, самостійно обирають і застосовують різні способи і прийоми розв'язання практичних задач, що поставлені перед ними, починають оперувати поняттями - узагальненим відображенням цілої групи однорідних предметів, що мають спільні суттєві ознаки. Завдання вихователя залучати дітей до активної мовленнєво-пізнавальної діяльності. методологічними і психологічними засадами ознайомлення дошкільників з довкіллям є цілісний підхід до пізнання, розвиток критичного мислення, процес розуміння у взаємозв'язку з розвитком мовлення і мислення. Розглянемо принципи ознайомлення дітей з рідним містом: інтеграції знань; цілісності і системності; діяльнісного опосередкування; діадичної взаємодії; ізоморфізму; урахування культурно-етнографічних особливостей рідного міста; єдності психіки і зовнішньої діяльності (пізнання) кожної дитини; наочності й об'єктивності; екологізації і валеологізації; поєднання пізнавальних і виховних завдань.

4. Етапи формування у дошкільників уявлення про рідне місто

У дошкільників поступово формується „образ власного дому” з його укладом, традиціями, спілкуванням, стилем взаємодії. Дитина приймає свій дім таким, яким він є, і любить його. Це почуття

„батьківського дому” лягає в основу любові до Батьківщини, Вітчизни. Важливо, щоб у дитини в сім’ї були свої обов’язки, щоб її не звільняли через малі роки від спільної праці, - це сприяє зміцненню „почуття сім’ї”. Двір, вулиця, на якій живе дитина, також можуть сприяти зміцненню приязні та відчуття власності (мій двір, моя вулиця). Тут першорядне значення має як батьки формують у дітей такі почуття.

Разом із тим тут також постає питання про необхідність повідомлення дітям інформації про їх вулицю: її назва, що на ній розташовано, який ходить транспорт, як зв’язана ця вулиця з тією, на якій знаходиться дитячий садок, - можна пройти пішки чи треба їхати.

Добре, якщо батьки або вихователі зроблять фотографії дітей на вулиці, або зроблять кінозйомку прогулянки, а потім в групі подивляться фільм і розкажуть про цю вулицю.

Наступний етап – виховання любові та приязного ставлення до свого рідного міста. Ця частина роботи потребує більше опиратися на когнітивну сферу, на уяву дитини та її пам’ять [2]

Для дитини місто конкретизується вулицею, тобто вона усвідомлює себе перш за все жителем своєї вулиці. Щоб діти „відчули” своє місто, їм необхідно про нього розказувати та показувати його. Разом із батьками діти їздять по місту. Інколи екскурсію вдається організувати також дитячому садку.

Діти старшого дошкільного віку можуть і повинні знати назву свого міста, його головні вулиці, визначні місця, музей, театри та ін.

Виховання ставлення до своєї країни ґрунтується на когнітивному компоненті: дітям повідомляють інформацію, яку вони повинні і можуть засвоїти. Особливістю є те, що знання повинні бути емоційними і спонукати дитину до активної діяльності.

Назву країни закріплюємо з дітьми в іграх („Хто більше назве країн”, „З якої країни гості”, „Чия це казка”, „З якої країни ця іграшка”), у вправах типу „Із різних назв країн визнач нашу країну”, „Пошукаємо нашу країну на карті, глобусі”, „Як написати адресу на конверті” тощо.

Діти повинні знати назву столиці нашої Батьківщини, її визначні місця.

Розгляд ілюстрацій, слайдів, відеофільмів, художні твори, розповіді дорослих, фотографії, екскурсії, малювання, ігри-подорожі – все це допомагає вирішувати поставлене завдання. Дітей знайомлять із символікою країни, розповідають, що у кожній країні є свій прапор, герб, гімн. Розповідають де і коли вони можуть їх побачити.

При ознайомленні з природою рідної країни акцент робиться на її красі, розмаїтті, багатстві, на її особливостях. Діти повинні отримати уявлення про те, які тварини живуть в наших лісах, які ростуть дерева, за яким деревом можна відразу визначити Україну („Без верби і калини нема України”), які квіти цвітуть на українських полях і луках (кульбабки, волошки, маки).

Важливим напрямком роботи по вихованню любові до Батьківщини є формування у дітей уявлень про людей рідної країни. Перш за все необхідно згадати тих людей, які прославили нашу країну - художників, композиторів, письменників, винахідників, вчених, мандрівників, філософів, лікарів (вибір залежить від вихователя). Необхідно на конкретних прикладах, через конкретних людей познайомити дітей з „характером” українського народу (творчі здібності, вмільсть, пісенність, гостинність, доброзичливість, чутливість, вміння захищати свою Батьківщину).

У народі кажуть: добрий приклад — кращий за сто слів. Втілюючи цей мудрий педагогічний прийом у життя, педагогам необхідно запрошувати до дитсадка відомих людей, фахівців, чії справи гідні наслідування та популяризації і можуть стати прикладом для малят. Діти бачать, що звичайні люди, які їх оточують, пишуть гарні вірші, випікають смачні хліби, керують складними машинами та механізмами, виборюють нагороди у спортивних змаганнях тощо. Тож і наші малюки, коли виростуть, стануть особистостями.

Цікавими і повчальними є заняття, спрямовані на прищеплення шанобливого ставлення до різних професій та власне праці, зокрема екскурсії на сільськогосподарське виробництво.

Малюки, спостерігаючи, як вирощується хліб, і переконуються, як багато терпіння, енергії та вміння докладають люди, аби на столі з'явилися смачні булочки. Наочними та вельми цікавими для дітей є заняття з теми "Праця твоїх батьків". На них ведеться щира й цікава розмова про батьківську роботу, яка дуже корисна для суспільства.

Провідною у цих бесідах є думка про працьовитість українців як їхня національна риса.

Неабияке значення для виховання свідомого громадянина є прищеплення шанобливого ставлення до героїв війни, ветеранів, до пам'яті про тих, хто загинув, захищаючи Вітчизну; поваги до воїнів – захисників, кордонів Батьківщини. Діти з щирою вдячністю йдуть разом із батьками та вихователями до обеліска Слави, покладають квіти. Дуже великий вплив мають бесіди, зустрічі з ветеранами АТО, екскурсії, використання пісень, віршів, наочного матеріалу. Добре коли після кожного заходу малята беруть у руки олівці та фарби й відтворюють свої враження в образотвірчій діяльності.

Загальновідомо, що досить складним в роботі по ознайомленню з рідним містом, особливо з його історією та визначними місцями, є складання розповіді для дошкільнят. При цьому необхідно пам'ятати наступне.

- Супроводжувати розповідь наочними матеріалами: фотографіями, репродукціями, слайдами, схемами, малюнками та ін.

- Звертатись до дітей із запитаннями в ході розповіді, щоб активізувати їх увагу, викликати бажання щось дізнатися самостійно, спробувати про щось здогадатися, запитати. Спонукаючи мислення дітей проблемними запитаннями: „Як вигадаєте, чому саме на цьому місці люди вирішили побудувати місто? Звідки така назва? Що вона може означати?”.

- Не називати дат: вони утруднюють сприйняття матеріалу. Використовувати такі вирази: „Це було дуже давно, коли ваші бабусі та дідусі були такими ж маленькими, як ви” або „Це було дуже-дуже-дуже давно, коли ваших мам, тат, бабусь та дідусів ще не було на світі”.

- Використовувати доступну дітям лексику, пояснювати значення незнайомих слів, не вживати спеціальної термінології, не перевантажувати розповідь складними граматичними конструкціями.

5. Тематичні блоки роботи з дітьми по ознайомленню з рідним містом.

1. Історія міста. Назва. Чому тут виникло поселення людей?

2. Найбільша площа. Моя вулиця. На якій вулиці розташований мій дитячий садок? Вулиці нашого міста.

3. Визначні місця нашого міста. Пам'ятники, будівлі, музеї, театри.

4. Праця дорослих. Підприємства нашого міста. Чим прославлене місто.

5. Герб міста. Які символи на ньому зображені. Як вони пов'язані з історією та працею людей в нашому місті.

6. Видатні люди рідного міста. Чиїми іменами названі вулиці, школи, підприємства. Чому? Які люди прославили наш край?

7. Природа рідного міста. Які дерева, квіти прикрашають вулиці міста. Яких рослин найбільше. Як називається ріка, на березі якої розташоване місто. Які корисні копалини є в нашому краї, місті.

8. Культура рідного міста. Які музеї, театри, бібліотеки є в місті. Навчальні заклади, школи, дитячі садки.

9. Культура поведінки в рідному місті. Як поводити себе на вулиці, в транспорті, музеї, театрі, на прогулянці, на загальноміських святах.

10. Відпочинок у нашому місті. Де люблять відпочивати жителі рідного міста. Які є традиції, свята. День міста.

11. Захисники нашого міста. Хто слідкує за спокоєм, добробутом людей у місті. Хто допомагає людям в надзвичайних ситуаціях. Хто такі ветерани. Як в нашому місті святкують День Перемоги.

Тематичні блоки можуть інтегруватися з будь-яким етапом пізнання дитиною рідного міста, збагачуючи життєвий досвід дитини.

Кожен момент ознайомлення дошкільнят з рідним містом повинен бути пронизаний вихованням поваги до людини-трудівника, захисника міста, гідного громадянина. Завдання залучення дітей до життя міста, його історії, культури, природи найбільш ефективно вирішується тоді, коли на заняттях встановлюється зв'язок поколінь та пізнання найближчого оточення обов'язково пов'язується з культурними традиціями минулого.

Тема 5

ЕКОНОМІЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ І ЕКОНОМІЧНЕ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

План

1. Сутність економічного виховання в умовах навчання і виховання у ДНЗ.

2. Основна мета та завдання економічного виховання.

3. Організація педагогічного процесу з економічного виховання дошкільників

Література

основна (9,10,11,12,13, 14.,17,24, 31), додаткова (1,4,5,6, 7, 8, 18)

1. Сутність економічного виховання в умовах навчально-виховного процесу у ЗДО

В умовах відродження української державності, національної культури, орієнтація на творчий розвиток малого українця останнім часом набуває нового значення.

Це не данина часу і не виконання держзамовлень. Базовий компонент дошкільної освіти трактує виховання як залучення малого українця до системи вироблених людством цінностей, формування ціннісного ставлення до дійсності.

Економічні зміни в суспільстві обумовлюють потребу формування передумов економічної освіти в єдності з моральною освітою, опанування дітьми економічних знань і практичних умінь у доступній формі. Старші дошкільники вже здатні засвоїти елементарні економічні поняття та категорії.

Сучасного дошкільника з перших років його життя оточує економічна сфера, наповнена складними економічними поняттями та процесами. Реклама по телебаченню, розмови політиків, купівля, продаж, розподіл сімейного бюджету – ось далеко не повний перелік того, з чим доводиться зустрічатися малюку щодня. Сучасне життя дуже непередбачуване, але й цікаве своєю швидкозмінністю. Можливо, саме тому складні економічні процеси приваблюють дошкільника, та свої перші економічні знання він здобуває самотужки: з бесід з однолітками, спостережень, що відбувається довкола. Треба сказати, що частіше вони мають негативний характер.

Оскільки знання, вміння та навички, сформовані у дошкільному віці мають стати фундаментом для становлення громадянина – людини, щиро зацікавленої в розвитку та економічному розквіті своєї держави, дуже важливою є продумана та послідовна робота з економічної освіти найменших громадян нашого суспільства. Крім того, **дошкільний віковий період найсприятливіший для формування різних якостей особистості, насамперед бережливості та економності, як структурних компонентів процесу соціалізації.**

Економічне виховання – це організована педагогічна діяльність, спеціально створена система роботи, спрямована на формування у дітей екологічної свідомості.

Економічна освіта – це формування у дітей елементарних економічних уявлень, знань, умінь, і навичок щодо процесів вироблення, розподілу, обміну і споживання предметів довкілля, необхідних для участі особистості в усіх видах діяльності.

Дитина бере участь в економічних процесах. Вона разом з батьками ходить в магазин, іноді сама робить покупки, хочемо ми чи не хочемо, вона все рівно отримує економічний досвід. Тому *завдання педагога не тільки дати який-небудь об'єм економічних знань, але й що дуже важливо, навчити правильно користуватися цими знаннями, тобто виховувати економіста, господаря, господаря свого життя.*

Економіка і дошкільник лише на перший погляд здаються нам далекими один від одного. Трактування економіки, як області «розумного ведення домашнього господарства», мистецтво його ведення може бути подано дітям у формі елементарних відомостей: навчання їх правильному відношенню до грошей, методам їх отримання та розумного використання; за допомогою ігор, економічних завдань, ситуацій, змісту казок, ввести дітей в складний світ предметів, речей, людських взаємовідносин, доступних пояснень взаємозв'язку між економічними та етичними категоріями: праця, товар, гроші, вартість, ціна з однієї сторони, і моральними – бережливість, чесність, економічність, гідність, щедрість, осядливність – з другої. Навчати дітей правильно відноситись до реклами, розбиратися в ній, вести себе адекватно в реальних ситуаціях, розвивати розумні потреби; формувати у дитини економічну культуру.

Основним складовим елементом економічної освіти та економічного виховання є *формування в дошкільному віці поважного відношення до праці оточуючих людей та її результатів.* Дитина з перших своїх кроків повинна усвідомлювати, що всі оточуючі її – матеріальні та духовні цінності, створені працею багатьох людей, які витрачали великі зусилля на благо всього суспільства.

Економічне виховання розглядається сучасними науковцями як один з важливих компонентів соціалізації дитини – **економічної соціалізації**, складовими якої є елементарні економічні знання, сформовані способи поведінки, а також особистісні утворення, які ми визначаємо необхідними для успішної економічної діяльності. **Економічна соціалізація** – це об'єктивний процес засвоєння індивідом економічних поглядів, зразків економічного поведіння, освоєння соціальних ролей, навичок, цінностей, пристосування особистості до соціальних норм.

Економічне виховання та економічна освіта є основою економічної грамоти та економічної грамотності. Економічна грамота дітей дошкільного віку належить до невиробничої сфери, тобто це особистості, які не беруть участі у виробленні матеріальних цінностей.

Отже, **економічна грамота** особистості невиробничої сфери - це сукупність засобів навчання, спрямованих на вироблення у дітей умінь створювати, виконувати задум на відповідних вікових рівнях, переходити від задумів до моделей втілення тих задумів у практику, а також від практики втілення до нових задумів і переходу до моделей (планів).

Економічна грамотність - це засвоєння предметних знань, умінь і практичних навичок, необхідних людині як особистості в її суспільно-господарчій діяльності. Рівень економічної грамотності залежить від вікових можливостей людини в діяльній сфері.

Кінцевим результатом економічної освіти дітей є формування у них **економічної компетенції**, під якою Н.Г.Грама розуміє обізнаність дитини з елементарними економічними поняттями, наявність у неї певних економічних знань ціннісного, вартісного, раціонального, потребнісного змісту; сформованість елементарних умінь і навичок економічної діяльності.

Слід також підкреслити, що в роботі з дітьми щодо економічної освіти може йти мова про можливість формування лише передумов економічної освіти. Складність економічних законів та категорій, на яких будується зміст економічної освіти, віддаленість дітей від сфери продуктивної праці, вікові можливості дошкільників потребують обережності при доборі, як змісту, так методів економічної освіти змалку.

Дитячий заклад – це, можна сказати, умовна ситуація. Тут діти не приймають ніякої участі у розподіленні благ. Їм дано все для щасливого дитинства. Але в різноманітних іграх, заняттях діти обмінюються, «продають», «купають», «трудяться», «підключаються про своїх дітей (ляльок)», тобто дитячий садок – це ситуація, в якій дитина реалізує придбаний у сім'ї в соціумі «економічний досвід».

2. Основна мета та завдання економічного виховання.

Мета: Познайомити дітей з деякими складовими сімейного бюджету: пенсією, зарплатою, стипендією. Виховувати поважне відношення до людей, що заробляють гроші.

Завдання

- Поглибити уявлення дітей про дохід, його динаміку (збільшення/зменшення).

Закріпити уявлення про доходи.

Дати уявлення про суть витрат, показати їх різноманіття.

Показати дітям, що бувають обов'язкові (основні) витрати і необов'язкові (не основні).

Розвинути у дітей уміння помічати в казках прості економічні явища, виділяти слова і дії, що відносяться до економіки, давати етичну оцінку вчинкам героїв.

Показати, що кожна річ коштує грошей, навчити зіставляти ціну товару з наявною готівкою

Розкрити дітям купівельну силу грошових знаків.

Розширити уявлення дітей про доходи і витрати, підвести до розуміння суті поняття заощадження (накопичення).

Дати дітям уявлення про грошові заощадження, розвивати елементарне уміння планувати витрати.

Розкрити дітям суть поняття прибуток, борг, залежність між якістю товару і одержуваним прибутком при його продажу.

Розкрити значення вкладення грошей в ощадний банк.

Розкрити суть операції натурального обміну – бартеру.

Розширити знання дітей про натуральний обмін товарів, підвести до розуміння значення виразу рівноцінний обмін (справедливий, вигідний).

Дати відомості про виробництво грошових знаків (купюр і монет).

Познайомити з валютою як грошовою одиницею країни (грошима інших країн).

Дати визначення про різноманітність грошових знаків в різних країнах.

Дати уявлення про різноманіття товарів, розкрити процес їх виготовлення, розвивати пізнавальний інтерес.

Сформувати у дітей первинні уявлення про заводи і фабрики міста: місцезнаходження (району), що випускається ними продукція, товарний знак.

Розвивати уміння виробляти операції купівлі-продажу, уточнити уявлення про ціну товару в магазині.

Розширити уявлення дітей про економічні категорії (товар, ціна, гроші і ін.) навчити формулювати питання економічного змісту.

Уточнити знання про види товару, ціни, виховання навиків і звичок культурної поведінки.

Звернути увагу дітей на те, що є багато необхідних товарів і є товари, що прикрашають наш побут, розказувати про них, звернувши увагу дітей на їх красу.

Розширити знання дітей про бартер як операцію взаємообміну товарами, грошах як засобі обміну між людьми.

Розкрити дітям необхідність обміну продуктами праці між людьми, показати, що людина постійно потребує яких-небудь товарів.

Дати дітям первинні уявлення про взаємообмін товарами між країнами, про експорт і імпорт.

Показати, що покупка речі для подарунка виробляється з урахуванням інтересів, бажань іменинника, виховувати бажання розділяти радість друга.

Розвивати уміння визначати призначення речей в житті людини.

Виховання дбайливого відношення до речей, іграшок, матеріалів, знарядь праці.

Показати дітям характер праці продавця, розповісти, для чого потрібна ця професія.

Показати різноманітність товарів, розвинути уміння самостійно здійснювати процес купівлі-продажу, вступати в діалог.

Систематизація і узагальнення знань про професію продавця (касира), про способи придбання покупки в магазині.

Знайомство дітей з рекламним агентством, з професіями людей, що працюють в ньому.

Уточнити знання дітей про професії, пов'язані з роботою в рекламному агентстві.

Розширити уявлення дітей про особливості професій, пов'язаних з роботою в рекламному агентстві.

Дати дітям можливість практично здійснювати процес створення реклами, реалізувати знання про роботу художника – оформлювача, виховати бажання працювати також красиво, вправно, швидко, як майстер - художник.

Уточнити знання дітей про рекламу і людей, які її створюють.

Дати первинні знання про банк (банк приймає гроші на зберігання, видає гроші вкладникам, надає гроші у борг).

Розширити первинні уявлення дітей про деякі операції, вироблювані в банку.

Закріпити знання про знаряддя праці кухаря, шофера, столяра, теслі, художника – оформлювача, касира і ін., виділити їх роль у виготовленні товарів.

Розширити знання дітей про різноманітність інструментів, навчити розказувати про них.

Сформувати уміння раціонально використовувати матеріал, розвивати уяву, фантазію.

Показати дітям, що результат роботи залежить від вибраного способу.

Розвивати у дітей уміння визначати на схемі найкоротший шлях (маршрут), показати залежність між відстанню і часом, витраченим на пересування.

Розкрити дітям значення якості продукції, що випускається, і її користі для людини.

Показати дітям, що сумісна праця і використання раціональних його способів зменшують трудові витрати, економлять сили і час.

Розкрити ланцюжок зв'язків в трудовій діяльності, показати взаємозв'язок трудових процесів, значення відповідальності за якість продукції праці.

Показати дітям виробничий цикл виготовлення товарів.

Розкрити дітям залежність ціни товару від його якості і кількості.

Розкрити дітям залежність ціни товару від кількості вкладеної в нього праці.

Розкрити специфіку купівлі – продажу товарів на ринку.

Розширити знання дітей про купівлю – продаж товарів на ринку, допомогти дитині осягнути характер казкових героїв, виказати їм своє співчуття.

Дати дітям уявлення про різні види цін.

Дати уявлення про ціни в різних місцях продажу товарів.

Дати уявлення про залежність ціни від попиту.

Дати дітям уявлення про залежність ціни від кількості товару, що придбавається, – партії.

Розкрити дітям особливості продажу товарів на аукціоні. Вправляти в збільшенні вказаної ціни товару, будити інтерес до гри.

Познайомити дітей з особливостями розігрування лотереї.

Розвивати уміння орієнтуватися в різних формах реалізації товарів.

Розвивати у дітей уміння виконувати роботу точно по інструкції.

Розкрити дітям значення зовнішнього вигляду упаковки товарів, різноманітність упаковок.

Показати варіативність рішення економічної задачі, розвивати навички спільної роботи.

Розвивати уміння самостійно оцінювати кількість товару.

Розширити уявлення дітей про професію модельєра, виділити залежність продажу товару від результатів творчої діяльності модельєра.

Закріпити знання дітей про необхідність використання реклами для реалізації продуктів праці, розвивати мовну творчість в процесі виготовлення рекламної продукції.

Узагальнити уявлення дітей про етапи трудового процесу по виготовленню виробу.

Дати уявлення про вжиткові предмети (посуд, меблі, одяг тощо). Вчити класифікувати ці предмети до їхнього практичного застосування.

Розширювати знання про продукти харчування та можливість їх раціонального використання. Ознайомити дітей з рецептами виготовлення нескладних страв. З'ясувати шляхи використання й раціонального ставлення до харчових відходів.

Виховувати ощадливість у використанні води, світла, газу. Розповісти про їх значення в житті людини.

Вчити економити предмети побуту - папір, посуд, особисті речі. Роз'яснювати сутність духовної цінності окремих з них.

Ознайомити з різновидами професій. Виховувати повагу до людей праці. Розвивати позитивне ставлення до будь - якої трудової діяльності. Сприяти прояву творчих здібностей.

Дати уявлення про розмаїття крамниць та інших торговельних пунктів: ринок, кіоски тощо.

Вчити вмінню купувати згідно з етичними вимогами до продавця й покупця.

Дати уявлення про гроші, їх розмаїття та міру вартості.

Ознайомити в доступній для дітей формі з історією виникнення грошей (товар - товар, товар - гроші).

Виховувати ощадливість у використанні грошей - не рвати , не м'яти, не кидати, зберігати їх у гаманці чи у шухлядці. Дати уявлення про те, що люди зберігають гроші не лише вдома, а в ощадній касі, банку.

Визначити джерела надходжень грошей, залежність їх кількості від певних умов, вкладеної людиною праці.

Формувати уявлення про культуру бізнесу.

З'ясувати з дітьми, що, на їхню думку, означає бути економним і бережливим. Визначити схожість та відміну між цими поняттями.

Вчити грати в економічні ігри.

3. Організація педагогічного процесу з економічного виховання дошкільників

Як засвідчує практика і результати спостережень за дітьми, перше знайомство дітей з економічними відносинами у стихійно-побутовій діяльності в сім'ї відбувається з допомогою грошей, які батьки дають дітям, щоб вони щось купили собі в магазинах. Натомість більшість дітей не знають, як з ними поводитися, де потрібно їх зберігати, як економити витрати і т.ін. Поводженню з грошима як і з іншими економічними відносинами дітей потрібно вчити з дошкільного віку.

Заняття з економічної освіти як один із видів занять з ознайомлення дітей із соціальним довкіллям проводять один раз на тиждень, починаючи з середньої групи (у дидактичних іграх) та у старших групах як комбіноване або комплексне заняття.

Власне, ознайомлення дітей із певними економічними поняттями та категоріями відбувається на заняттях із різних розділів програми. Для того ж, щоб систематизувати й розширити знання дошкільників, раз на тиждень слід проводити спеціальне заняття з економіки, яке може бути побудоване вихователем у будь-якій формі.

Дуже цікаво проходять заняття-подорожі, заняття-екскурсії, заняття-бесіди, економічні вікторини тощо. Важливим елементом таких занять є ігрова імпровізація, адже саме гра забезпечує органічне практичне входження дитини в економічні відносини.

Засвоїти складні економічні поняття дітям допомагають казкові персонажі. Та й самі казки просто незамінні у вихованні таких якостей особистості, як працелюбність, бережливість, практичність. З досвідом прийшли розуміння того, ідо майже в кожній казці можна знайти «економічний» підтекст.

Під час вивчення нових та закріплення пройдених тем варто активно використовуємо елементи теорії розв'язання винахідницьких задач. Казкові сюжети перебудовуємо так, аби вони розгорталися перед дітьми у вигляді проблемних «економічних» ситуацій, розв'язання яких розвиває логіку, нестандартність, самостійність

мислення, комунікативно-пізнавальні навички, здатність орієнтуватися у складних життєвих ситуаціях.

Основний принцип реалізації завдань економічного виховання — діяльнісний підхід до нього. Залежно від змісту знань обираємо провідний вид діяльності.

Наприклад, засвоєння знань зі сфери фінансів (гроші, ціна, вартість, обмін, продаж то що) ефективніше відбувається під час проведення різних ігор – дидактичних, настільно-друкованих, рольових тощо.

Знання про те, чому слід берегти, економити результати праці людей, діти найуспішніше засвоюють у процесі продуктивної діяльності (трудової, образотворчої). Працюючи з різними матеріалами, дошкільнята вчаться бути ощадливими. Роз'яснюємо їм, що суть раціональності (розумності) – в умінні планувати процес діяльності, застосовувати найбільш оптимальні рішення (за прислів'ям: «Сім разів відміряй – один раз відріж»). Розглядаючи методи й засоби економічного виховання, не можна забувати й про спеціальну роботу з формування в дітей корисних навичок і звичок. Чимало з них пов'язані з вихованням культури поведінки в побуті й загальною вихованістю: вимкнути світло, коли виходиш з приміщення; закрити кран після того, як помив руки тощо.

Орієнтовний зміст економічних знань відображено в основних темах: «Сім'я», «Світ грошей», «Світ товарів», «Місто, в якому я живу», «Моя країна».

Опановуючи їх, діти ознайомлюються зі світом речей, людей, природи. Вони дізнаються про те, що таке професія, праця, товар, гроші. Старші дошкільники вже вчаться оперувати грошима і співвідносити прибуток з ціною на товар.

Однією з перших дошкільники вивчають тему: «Бюджет сім'ї. Прибутки та витрати». При ознайомленні з нею до роботи активно залучаємо батьків. Разом із дітьми вони виготовляють макети сімейного бюджету, де відображають членів сім'ї та результати їх праці, картки-схеми прибутків і витрат, а також картки, які символізують основні та додаткові доходи. Діти визначають різні потреби членів родини, можливості щодо їх задоволення. Презентуючи бюджет своєї сім'ї, вони вчаться активно оперувати поняттями «бюджет», «доходи», «потреби», «витрати», «товар» тощо.

Під час вивчення та закріплення знань із теми «Світ грошей» вихователь разом із дітьми розгортає сюжетно-рольову Ігру «Міні-

маркет Усміхайлик». Діти відвідують магазин і здійснюють покупки, використовуючи «місцеву валюту», яка називається «усміхайлики». Ця гра допомагає засвоїти такі поняття, як ціна, реклама, гроші, гурт, роздріб тощо.

Найбільше подобається дітям «практика», коли після екскурсій до магазину та на базар, вже ознайомившись з процесом купівлі-продажу, вони з дозволу батьків самі здійснюють свої перші покупки.

Форми організації роботи з дітьми

- заняття;
- екскурсії;
- сюжетно-рольові ігри;
- ігрові імпровізації;
- ділові ігри, тренінги;
- гурткова робота;
- презентації індивідуальних проєктів;
- драматизація казок;
- продуктивна діяльність;
- різні види праці.

Основний вид діяльності дошкільників – гра. В зв'язку з цим завдання економічної освіти вирішується через ігрову діяльність, ігрові прийоми, за допомогою яких закладаються основи економічного образу мислення у дитини – дошкільника, пізнання ним того, який «Я» у світі економічних цінностей і як себе вести в ньому, а також через навчальний процес, а саме:

4 – рік навчання (молодша група)

Загальна тема – «Потреби» (потреби людини в житті, їжі, одязі, спілкуванні, здоров'ї):

➤ організація та проведення сюжетно-дидактичних ігор, дидактичних ігор, рухливих ігор, розваг, сюжетно-рольових ігор, інсценування, праці, читання художньої літератури, бесіди.

5 – рік життя (середня група).

Основні теми:

«Потреби», «Природні ресурси», «Розподіл праці», «Потреби в безпеці і охороні життя», «Трудові ресурси», «Дарові блага», «Вибір».

Заняття – одне на місяць у розкладі занять, яке будується в ігровій формі, де використовуються рішення різноманітних ситуацій з повсякденного життя, уривків казок, літературних творів, суспільні ігри, інсценування приказок, сюжетно-дидактичні та дидактичні ігри.

➤ сюжетно-рольові ігри в повсякденному житті з економічним направленням;

➤ індивідуальна робота;

➤ робота з батьками;

➤ читання дитячої літератури економічного направлення та інша художня література.

➤ заняття з мистецтвознавства, самостійно-художня діяльність (за тематикою економічного направлення).

➤ праця.

6 рік життя (старша група).

Основні теми: «Потреби», «Природні ресурси та блага», «Дари природи», «Капітальні та трудові ресурси», «Обмеженість», «Вибір», «Ціна вибору», «Товари», «Виробник», «Банк», «Бізнес», «Фермер», «Економічні процеси та об'єкти», «Виробництво», «Товари та послуги».

Заняття – одне на тиждень у розкладі занять, яке будується в ігровій формі, де використовуються рішення різноманітних ситуацій з повсякденного життя, уривків казок, літературних творів, суспільні ігри, інсценування приказок, сюжетно-дидактичні та дидактичні ігри.

➤ сюжетно-рольові ігри в повсякденному житті з економічним направленням;

➤ індивідуальна робота;

➤ робота з батьками;

➤ читання дитячої літератури економічного направлення та інша художня література.

➤ заняття з мистецтвознавства, самостійно-художня діяльність (за тематикою економічного направлення).

➤ праця.

Обізнаність дітей з елементарною економічною грамотністю буде сприяти поступовому входженню дитини в соціальний світ "дорослих" економічних відносин.

4. Співпраця з батьками дошкільників

Створюючи систему економічного виховання дошкільників, переконалися, що обов'язкова умова її успіху – тісна співпраця з батьками. І щоб ця співпраця була ще більш ефективною, використовуємо різні форми роботи: батьківські збори, анкетування, педагогічні бесіди, спільні проекти з дітьми, участь у святах та розвагах тощо. У куточках для батьків варто розмістити економічний словничок, створили постійно оновлювані рубрики «Це цікаво» та

«Сімейна економіка».

Економічна грамотність батьків сприяє залученню дітей до світу економічних відносин, формуванню в них правильних економічних уявлень. Але наше завдання – не лише дати дитині певний обсяг економічних знань, але й, що навіть важливіше, навчити її правильно користуватися ними. Спільні зусилля педагогічного колективу та батьків спрямовані на те, щоб через економічне виховання розвивати творчий потенціал кожної дитини, адаптувати її до життя в сучасному світі.

Тема 6 **МЕТОДИКА ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ З** **ПРАЦЕЮ ДОРΟΣЛИХ**

План

1. Трудова діяльність дошкільника як передумова професійного самовизначення.
2. Ознайомлення дітей з працею дорослих.
3. Форми і методи ознайомлення дошкільників з працею дорослих
4. Значення ігор у формуванні у дошкільників уявлення про професії

Література

основна (5, 9, 16,17, 18,29,31), додаткова (1,2, 4, 7, 17)

1. Трудова діяльність дошкільника як передумова професійного самовизначення

У дошкільному віці складаються сприятливі умови для формування у дитини необхідних для включення у працю дорослих якостей, для вироблення початкових трудових умінь та навичок. Для дорослих стоїть важлива задача повною мірою використати можливості віку для максимально ефективного розвитку в дитини трудової діяльності. Найкраще засвоюється саме те, що викликає в дитини позитивні переживання, тому її працю слід організовувати так, щоб виникали радість праці, задоволення процесом та результатом її виконання. «Радість праці - могутня виховна сила», - писав В. О. Сухомлинський.

Однією з провідних умов формування трудової діяльності є бажання дитини брати участь у житті дорослих, наслідувати їх, тісно переплетене із зростанням її прагнення до самостійності. Перші

спроби малюка включатись у життя дорослих, діяти як вони та спільно з ними слід обов'язково підтримувати, незважаючи на те, що вони певною мірою ускладнюють роботу дорослих. Адже мама швидше приготує обід, якщо не відволікатиметься на допомогу донці, яка "ліпить вареники" разом з нею. Щоб малюк полюбив працю, недостатньо лише одного бажання, він повинен оволодіти технічною стороною праці (вміннями й навичками), а також розкрити для себе сутність праці як основи життя людського суспільства. У праці відшліфовуються узагальнені дії: вміння організовувати свою роботу, контролювати, оцінювати. Крім того, у праці формуються специфічні якості особистості: працьовитість, працездатність, звичка до регулярної праці, потреба бути корисним, допомагати. Надзвичайно позитивно трудова діяльність впливає на розвиток самостійності, суб'єктності, творчих здібностей дитини. Вона навчається проявляти ініціативу, впливати на думки й почуття інших людей через результати своєї праці. Праця дошкільника сама по собі не має суспільної значущості, характерної для праці дорослих, проте розкриває для дитини цю значущість, сприяє оволодінню суспільними мотивами праці.

Праця дошкільника набуває систематичного та розгорнутого характеру завдяки включенню в неї ігрових моментів, пов'язуванню із уявними ситуаціями, прагненню наслідувати дорослих. Так, коли дитині пояснити, що її іграшкою-саморобкою хоче погратись казкова Принцеса, то якість її виготовлення зростає, у дитини проявляється прагнення довести роботу до кінця. Якщо створити ігрову мотивацію, дитина краще виконує монотонну господарсько-побутову працю. Наприклад, якщо дитина уявляє себе снігоприбиральною машиною, то в неї краще виходить прибирання снігу з доріжки.

У різноманітних видах трудової діяльності дитина одержує, узагальнює і систематизує уявлення про працю дорослих, їх професії; проходить перший (емоційний) етап професійного самовизначення, коли виникають перші уподобання, намічаються професійні інтереси. Разом з тим розширюються знання дитини про професії. Особливо активно цей процес відбувається у старшого дошкільника. За даними А. Н. Белоус, діти цього віку можуть назвати 4-15 професій, які вони зустрічали у своєму досвіді. Зокрема, хлопчики краще обізнані із традиційно "чоловічими" професіями: військовими (пілот, танкіст, ракетник), спеціальностями, пов'язаними з роботою на різних видах транспорту, на сільськогосподарських машинах, з будівництвом

(каменяр, будівельник, зварювальник, кранівник, бульдозерист, екскаваторник). Дівчатка частіше називають "жіночі" професії вихователя, вчителя, лікаря, медсестри, перукаря, музичного працівника, продавця.

Знання про професії не обмежуються лише назвами професій. Діти добре обізнані зі знаряддями, інструментами, технікою, які характерні для окремих професій, використовують свої знання в іграх: лікар користується стетоскопом, шприцем, голками, медичним посудом, термометром; вчитель має ручку, зошит, журнал, у класі розташовані парти, дошка; водій керує машиною, в нього є запасне колесо, ключі для закручування гайок тощо. Старші дошкільники орієнтуються і на процес праці, описуючи послідовність його виконання. Складовою частиною дитячих уявлень про професії є виділення якостей, необхідних для представників певних професій: лікар охайний, уважний; вчитель - веселий, розумний, уважний. У дитини виникає повага до праці дорослих, розуміння її суспільного значення. Знання про працю дорослих виступають як центральна ланка уявлень про соціальну дійсність.

2. Ознайомлення дітей з працею дорослих

Феномен праці діти відкривають для себе, спостерігаючи за тим, як працюють дорослі. Це породжує у них бажання наслідувати старших, брати участь у їхній діяльності.

Із працею дорослих діти ознайомлюються у процесі демонстрації різних видів праці, пояснення їх значення (спеціально організовані спостереження, бесіди, екскурсії), а також під час безпосередньої організації спільної діяльності дорослих і дітей. Діти залюбки допомагають дорослим, переймаються їх настроєм, наслідують їх вчинки, набуваючи конкретних знань і уявлень про працю, розвиваючи допитливість, інтерес до діяльності дорослих, проймаючись повагою до людей праці та результатів їх старань. Водночас дорослі мають змогу впливати на поведінку дітей – викликати у них прагнення до праці, досягнення конкретного її результату.

Під час ознайомлення дітей молодшого і середнього дошкільного віку з працею дорослих їхню увагу зосереджують на простих трудових діях, спрямованість яких зрозуміла для них (праця вихователя і його помічника, кухаря, лікаря та ін.). Вихователь повинен максимально використовувати приклад трудової поведінки

працівників закладу дошкільної освіти. Однак лише спостереження не достатньо, оскільки дітям важко усвідомити зв'язок праці дорослих із власною поведінкою. Тому необхідно залучати їх до трудового процесу, використовуючи посильні доручення й елементарне співробітництво. Так, під час ранкового прибирання помічник вихователя може доручити дітям принести в поливальниці води, протерти листя рослин у куточку природи тощо. При цьому слід враховувати можливості для самостійної діяльності дитини, у процесі якої вона починає якомога точніше наслідувати працю дорослих.

Відчутно впливає на формування у дітей прагнення працювати емоційне ставлення дорослого до виконуваної роботи. З раннього віку діти повинні бачити приклад раціонально організованої праці, оволодівати культурою праці: вмінням ставити мету (спочатку з допомогою дорослого, потім – самостійно), планувати й організовувати роботу, використовувати обладнання, послідовно здійснювати раціональні трудові дії, підтримувати порядок на робочому місці тощо.

Виховна ефективність ознайомлення з працею дорослих залежить від ефективності процесу спостереження, від того, на які аспекти праці дорослих спрямована увага дітей. Самі вони зацікавлюються передусім зовнішніми виявами процесу праці: послідовністю операцій, предметами, знаряддям праці тощо. Тому потрібно спрямовувати їх на те, як людина ставиться до роботи, як здійснюється взаємодопомога у колективній праці. Дітей середнього дошкільного віку підводять до усвідомлення того, якою є людина-трудівник, для чого вона працює, як ставиться до своїх трудових обов'язків. Тобто одночасно зі знаннями про особливості праці діти отримують уявлення про ставлення до неї, про моральні якості тих, хто працює.

3. Форми і методи ознайомлення дошкільників з працею дорослих

За визнанням психологів, педагогів, раціональною є така послідовність ознайомлення з працею дорослих:

- 1) накопичення фактів про процес праці, перетворення предмета праці, результати праці, створення уявлення про її значущість;
- 2) формування уявлень про людину праці, її ставлення до праці;

3) формування уявлень про колективний характер трудової діяльності.

Дітям старшого дошкільного віку вже доступне розуміння суспільної значущості праці дорослих, способів досягнення її результатів. Вони виявляють цікавість до праці поза межами дитячого садка. Під час спостереження за працею дорослих вихователю слід звертати увагу дітей на її організованість, узгодженість дій, відповідальність та ін. У цьому віці розширюються можливості для виховання трудових навичок і вмінь. Діти оволодівають навичками самообслуговування, самостійно виконують елементарні обов'язки. Приклад трудової діяльності дорослих впливає на них значно сильніше, ніж на дітей молодшого і середнього дошкільного віку.

Організуюючи спільну діяльність, важливо враховувати форми співробітництва, які залежать від конкретного змісту роботи і віку дітей, а також від того, скільки дорослих і хто саме бере у цьому співробітництві участь. Чим молодші діти, тим більшу участь у співробітництві мають виявляти дорослі, спрямовуючи, організовуючи працю дітей. У спільній діяльності з дітьми старшого дошкільного віку вихователь має ширші можливості рівноправно працювати разом з ними, виконувати трудові містки роботи, яка вимагає складних умінь і навичок. Доцільною у ній є участь помічника вихователя, інших працівників дитячого садка. Педагогічне ефективне поєднання активності дорослих і дітей у спільній роботі сприяє перейманню досвіду старших, набуттю навичок, необхідних у майбутній самостійній роботі.

Ознайомленню дітей із працею дорослих сприяють спостереження та екскурсії. Для молодших дошкільників з цією метою організовують екскурсії закладом дошкільної освіти, для старших дітей – походи за його межі (до магазину, перукарні, бібліотеки тощо). Добираючи види праці для спостереження, необхідно враховувати їх виховну цінність, доступність змісту для розуміння, ймовірність виникнення у дітей бажання наслідувати трудову поведінку дорослих. Ефективними є повторні спостереження, які забезпечують формування чітких знань про результати і значущість праці.

Набуті під час спостережень, екскурсій знання й уявлення потребують наступного уточнення і систематизації. З цією метою вихователь проводить з дітьми (переважно старшими) узагальнюючі

бесіди («Хто якою працею займається у дитячому садку», «Як ми допомагаємо нашій няні», «Що робить кухар» тощо).

З метою закріплення і уточнення знань про різні види праці використовуються також дидактичні ігри:

«Кому що потрібно для роботи»,

«Відгадай, що ми робимо» (відтворення трудових дій) та ін.

Різноманітні особливості праці дорослих відкривають дітям художні твори різних жанрів (літератури, кіно, живопису тощо), завдяки яким вони пізнають не лише її зовнішні вияви, а й внутрішню суть, мотиваційну сферу, психологічні наслідки. Втім, використання педагогами художніх творів активізує емоційну сферу дітей, спонукає їх до співпереживання з тими, хто працює, за досягнення результату, переконує, що навіть у найскладніших умовах цілеспрямована і працьовита людина зможе досягти своєї мети. Пережиті емоції зумовлюють конкретизацію знань про сутність праці, вимоги, які вона пред'являє людині, і про те, як праця впливає на розвиток, суспільне визнання особистості. Усе це формує основи внутрішньої готовності дитини до самовідданої праці в майбутньому.

4. Значення ігор у формуванні у дошкільників уявлення про професії

За допомогою дидактичних ігор вихователь виявляє (діагностує) наявність у дітей словникового запасу з цієї теми, знань про професії: вишивальниці, художниці, ткалі, гончара; знання прислів'їв про працю.

Дидактичні ігри

"Де чия праця?"

Мета: активізувати знання дітей про різні професії, їх назви і результати праці (комбайнер, пекар, швачка, тесляр, муляр, ткаля, гончар, художник). Виховувати в дітей повагу до праці та людей праці.

"Що необхідно для роботи?"

Мета: поглибити знання дітей про професії лікаря, вчителя, бібліотекаря, перукаря; про предмети, необхідні у їхній роботі. Викликати в дітей бажання наслідувати роботу дорослих у сюжетно-рольових іграх.

"Що виготовляють у нашому місті (селі)?"

Мета: розширити знання дітей про деякі види виробництва в нашому місті (селі) (взуттєва фабрика, панчішна фабрика, бавовняно-прядильний комбінат, маслозавод, м'ясокомбінат тощо).

"Що дають людям тварини?"

Мета: поглибити знання дітей про професії людей, зайнятих у тваринництві (доярка, свинарка, вівчар, пташниця, пасічник) і користь, яку приносять людям тварини.

"Що дають людям рослини?"

Мета: розширити знання дітей про користь, яку приносять людям рослини, і професії людей, зайнятих у тій чи іншій галузі виробництва.

"Чого не вистачає?"

Мета: поглибити знання дітей про професію гончара, гончарні вироби (гלечики, куманці, кухлі, миски). Сприяти розвиткові логічного мислення, уваги в процесі аналізу перших двох рядків і визначити, якого предмета не вистачає в останньому.

"Придумай і намалюй вивіску"

Мета: закріпити знання назв професій, місця роботи (пошта, перукарня, бібліотека, лікарня, поліклініка, школа) і самим Придумати вивіску на певний заклад, щоб за її допомогою можна було дізнатися, що це.

"Добери вивіску для кожного магазину"

Мета: поглибити знання дітей про роботу продавців, мережу продовольчих і промислових магазинів. Закріпити знання про те, що де можна купувати.

"Що необхідно для роботи?"

Мета: із запропонованих слів на картці необхідно відібрати ті, що відносяться до певного виду праці, і пояснити свій вибір.

"Відгадай, хто це?"

Мета: з'ясувати, про які професії йдеться. Чим вони корисні?

1. Твій одяг вийде мов картинка:

Все по тобі - рукав і спинка.

Тож на примірці - так годиться –

Стій рівно і не смій крутиться!

(Кравець)

2. Хто розносить нам листи,

Телеграми і газети?

Ой, важка у нього ноша! Діти, хто він?

(Листоноша)

3. Є в нього, друзі, мітла і лопата.

Ми на світанку спимо, а цей чоловік

Ще до зорі прокидатися звик.

Першим стрічає він сонце у місті:

Двір наш і вулиця - глянь, які чисті. *(Двірник)*

ПРАКТИКУМ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття № 1 СПЕЦИФІКА СПІЛКУВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ З ОДНОЛІТКАМИ

План

1. Сутність спілкування з однолітками у дошкільному віці
2. Особливості спілкування дошкільників з однолітками
3. Форми спілкування дошкільників з однолітками
4. Варіанти конфліктних відносин дошкільників

Література:

основна (1, 2, 7, 8, 16, 18, 20, 23, 26, 29),

додаткова (1, 11-13)

Завдання для самостійної роботи

1. Описати динаміку ускладнення завдань ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям у діючих програмах за віковими групами (опрацювати одну з програм за вибором студента).

2. Заповнити таблицю

Таблиця 1

Завдання методики ознайомлення дошкільників з соціальним
довкіллям

Фундаментальні			
Прикладні	<i>Пізнавальні</i>	<i>Виховні</i>	<i>Розвивальні</i>

Робота на занятті

1. *Доповнити речення адекватними змісту поняттями*

- ❖ Методика ознайомлення дітей з соціальним довкіллям - це педагогічна наука, що вивчає .....
- ❖ Об'єктом методики ознайомлення дітей з соціальним довкіллям є

- ❖ Предмет методики - формування у дітей .....
- ❖ Кінцевою метою навчально-виховної роботи з дітьми щодо ознайомлення їх з соціальним довкіллям є .....

2. Ділова гра-дискусія (робота у групах).

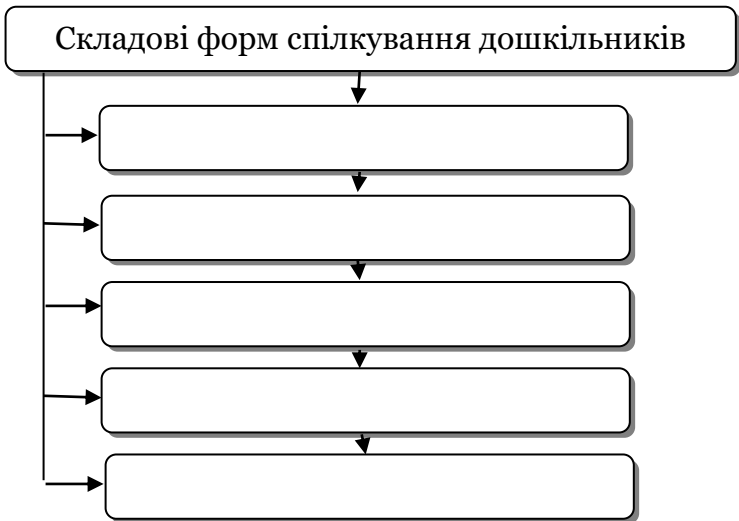
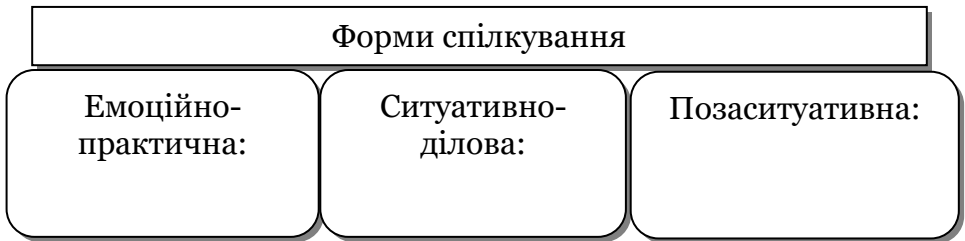
Який з мікрофакторів (сім'я, група однолітків, ДНЗ) є найбільш сприятливим для формування у дошкільників уявлень про соціальне довкілля?

Студенти діляться на 3 групи.

1-а група відстоює думку, що домінуючим чинником є сім'я, 2-а група – спілкування з однолітками, 3-а група – ДНЗ.

Кожна група представляє по черзі по одному аргументу. Виграє та група, яка представить найбільше аргументів.

3. Доповнити схеми

4. Заповнити таблицю

Психологічна характеристика дітей

Тип дітей	Характеристика
Агресивні діти	
Образливі діти	
Сором'язливі діти	
Демонстративні діти	

5. *Проблемне завдання*

Якщо у вашій групі є дитина, яка ні за що не погоджується відкласти свою улюблену іграшку під час занять, Ваші дії?

6. *Аналіз педагогічних ситуацій*

Ситуація 1

Бабуся Іринки, вихованки середньої групи, вимагає від виховательки приділяти своїй онуці більшої уваги, ніж іншим дітям, мотивуючи це тим, що вона обдарована, а у колективі дітей втрачає можливості розвитку своїх здібностей.

Чи варто рекомендувати родині виховувати Іринку лише в сім'ї, залучаючи спеціалістів-репетиторів?

Ситуація 2

Мама 5-річного Андрійка пояснює неохайність сина тим, що він «вдався у свого батька», який через нездоровий образ життя покинув сім'ю.

Чи можна стверджувати, що дитина, чиї батьки були п'яницями, обов'язково повторить їхню долю? Можете скористатися запропонованими варіантами відповідей.

1) *Безперечно. Якщо у людини несприятливі задатки, вони з часом розвинуться.*

2) *Це залежить від навчання, виховання і самовиховання.*

3) *В умовах несприятливого середовища дитина з такими задатками обов'язково повторить долю своїх нещасних батьків.*

4) *Потрапивши в несприятливе середовище, людина з такою спадковістю швидше стане алкоголіком, ніж людина без такої спадковості.*

5) *Ваш варіант відповіді.*

Ситуація 3

Серед деяких молодих батьків побутує думка, що дітей потрібно виховувати по-спартанськи: не надто піклуватися про нічну тишу, відтак дитина може спати при включеному радіо або телевізорі; не турбуватися, що дитина довго дивиться телевізор або грає на комп'ютері, нарівні з дорослими їздить по місту, ходить по магазинам тощо.

Чим може обернутися для дитини таке виховання? Чому?

Ситуація 4

У групі дитячого саду є знедолений хлопчик, з яким діти не хочуть грати. Пояснити своє ставлення до цього дитині діти не можуть. Хлопчик тихий та спокійний, в конфлікти не вступає.

1. Що ви порадите вихователю?

2. Потрібно знайти спосіб повернути дітей до цього хлопчика.

Практичне заняття № 2

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ УЯВЛЕННЯ ПРО РІДНИЙ КРАЙ І РІДНЕ МІСТО

План

1. Завдання і зміст ознайомлення дітей з рідним краєм.
2. Ознайомлення дошкільників з державною символікою рідного краю.
3. Формування уявлення дошкільників про рідне місто як психолого-педагогічна проблема.
4. Етапи формування у дошкільників уявлення про рідне місто.
5. Тематичні блоки методики ознайомлення дошкільників з рідним містом.

Література:

основна (3,4,6,7,9,17,19,25,29,30,31),

додаткова (1,3, 4, 7, 12-16)

Завдання для самостійної роботи

1. Випишіть з варіативних програм виховання дітей у дошкільних закладах програмні завдання (зміст) ознайомлення дітей з державними символами відповідно до схеми. Дайте аналіз змісту програм.

Назва програми	Назва розділу	Зміст роботи			
		Герб	Прапор	Гімн	Історичні відомості

Робота на занятті

1. Дати відповідь на запитання:

1. Вулиці нашого міста
2. Назвіть кінотеатри нашого міста.
3. Назвіть тварин зоопарку м. Рівного
4. Назвіть, які дерева та квіти ростуть у парках Рівного.
5. Які пам'ятники є в Рівному?
6. Які музеї є в нашому місті?
7. Які види транспорту є в нашому місті?
8. Назвіть великі торгові центри, супермаркети міста.
9. Які великі заводи і фабрики є в нашому місті?
10. Яких видатних людей ви знаєте?

2. Розробити для дошкільників розповіді на наступні теми:

1. Відпочинок та спортивне життя рівнян.
2. Природа Рівного.
3. Культура поведінки в місті.
4. Історія міста.
5. Цікаві місця Рівного.

3. Доповнити речення адекватними змісту поняттями

❖ Знайомити дітей з рідним краєм потрібно з ..... Найближчою темою для дітей є «.....». Уже на ..... році життя дитина повинна знати .....

На ..... році - імена ..... членів сім'ї та .....

❖ Поступово дітям дають знання про ..... Доцільно спланувати серію занять «.....» і т. ін.

❖ Рідний край - це рідна *вулиця*, рідне *місто*, рідна область, рідна ..... Всі діти, які проживають на території України, повинні знати назву своєї ....., її ....., природу, ..., пам'ятники, її героїв. Для цього з дітьми проводять заняття з тем «.....».

❖ Національна символіка України – герб (.....), ... (синьо-жовтого кольору), гімн «.....», в історичній пам'яті народу символізують ....., ..., ... і ..... незалежність України.

4. Доповнити таблицю

Таблиця 2

Тематичне планування з інтеграції знань про рідне місто в мовленнєво-пізнавальну діяльність

Мета:

- Виховання інтересу й любові до рідного міста на основі ознайомлення з ним через розвиток мовленнєво-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку.
- Надати дітям дошкільного віку початкові уявлення основ національної культури, викликати інтерес до пізнання свого рідного міста, сприяти формуванню творчих здібностей.

Завдання:

- Формування мовленнєво-пізнавальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку на основі ознайомлення з особливостями матеріальної і духовної культури Рівного; розвиток у дітей інтересу до рідного міста.

Заходи	Підготовча робота	Засоби	Робота з батьками
ВЕРЕСЕНЬ Лексична тема «Сім'я» Тема з розробки «Дивовижне місто» – «Місто, в якому живе моя сім'я»	1.Розгляд фотографій членів сім'ї. 2.Словесная гра про Рівне. 3.Гра «Хто я?» (усвідомити свою соціальну роль в сім'ї) 4. С / р гра «Сім'я» обіграти ситуацію «Ми всією сім'єю йдемо в гідропарк на спортивне свято. 5.Читання віршів про Рівне.	1.Оформити альбом «Моя сім'я» 2.Малювання на тему: «Моя сім'я»	1. Скласти розповідь з дітьми «Моя сім'я» 2.Підібрати фотографії для загального альбому «Моя сім'я» 3. Інформаційний стенд «Моя сім'я»
ЖОВТЕНЬ Лексична тема «Родина» Складання родоводу і його коментарі	1.Ознайомлення з родоводом і його коментування. 2.Читання віршів про сім'ю, про Рівне рівненських поетів. 3.Розглядування карти Рівного – де		

	живе родина.		
ЛИСТОПАД Лексична тема: «Місто Рівне» Тема з розробки «Дивовижне місто» – Розповідь «Мое рідне місто»		1. Підібрати ілюстрації із зображеннями визначних пам'яток міста. 2. Розгляд географічної карти Рівного: річки, озера, ліси	1. Консультація для батьків «Історія міста Рівного» 2.
ГРУДЕНЬ Лексична тема: «Дитячий садок» Тема з розробки «Дивовижне місто» - Екскурсія по вулиці, на якій розташований дитячий садок	1. Бесіда про місто. 2. Розгляд ілюстрацій краєвидів Рівного (Рівне старе і нове). 3. Складання плану вулиці Гагаріна. 4. Читання віршів про Рівне.		1. Прогулянки з дітьми по місту. 2. Інформаційний стенд: «Вони керували містом»
СІЧЕНЬ Лексична тема: «Місто Рівне» Тема з розробки «Дивовижне місто»: Складання оповідання про особливості району Північний		Фотографування об'єктів району Малювання найбільш цікавих об'єктів	1. Складання фотоальбому 2. Анкета для батьків «Мое дивовижне місто Рівне» 3. Інформаційний стенд: консультація «Знайомимо з рідним містом»
ЛЮТИЙ Лексична тема: «Посуд, одяг» Тема з розробки «Дивовижне місто»: Екскурсія в краєзнавчий музей м. Рівне	Розгляд експонатів музею. Бесіда «Який експонат музею мені сподобався найбільше і чому?»	Читання легенди про створення Рівного	
БЕРЕЗЕНЬ Лексична тема: «Продукти харчування» Тема з розробки «Дивовижне		1. Перегляд відеоматеріалу. 2. Чаювання з батьками.	1. Участь мам і бабусь. 2. Виставка страв рівненської кухні. 3. Інформаційний стенд: консультація «Історія Рівного: факти

місто»: «Вечір рівненської кухні» спільно з батьками			та дати»
КВІТЕНЬ «Дитина і навколишній світ» Тема з розробки «Дивовижне місто»: Екскурсія в парк ім. Шевченка	Розповідь про парк	Розглядування ілюстрацій	
ТРАВЕНЬ Лексична тема: «День Перемоги, День міста» Тема з розробки «Дивовижне місто»: Екскурсія на парад	1. Розгляд експонатів міні-музею в групі. 2. Розповідь про пам'ятники героям перемоги. 3. Розгляд танка, гармати. 4. Читання віршів про перемогу.		1. Розповідь батьків про родичів - учасників ООС. 2. Інформаційний стенд: консультація: «Наші земляки під час війни»

5. Доповнити план складання описових розповідей на тему «Моя вулиця».

1. Як називається вулиця? (Чи була вона перейменована, чому?)
2. Яка вона, ця вулиця? (..... і т.д.)
3. Що розташоване на цій вулиці?
4. _____?
5. _____.

Скласти розповідь за поданим планом.

6. Виходячи з орієнтовного обсягу знань про рідний край, який посильний шестирічним дітям, доповнити тематику повідомлень, які діти мають підготувати за допомогою батьків:

- ◆ Найдавніші поселення району, міста. Що відомо з їхньої історії?
- ◆ Найвідоміші земляки.
- ◆ Наймальовничіший куточок рідного міста. Чим він відомий?

Практичне заняття № 3

ЕКОНОМІЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ І ЕКОНОМІЧНЕ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ПРАЦЕЮ ДОРΟΣЛИХ

План

1. Сутність економічного виховання в умовах навчання і виховання у ЗДО.
2. Основна мета та завдання економічного виховання.
3. Організація педагогічного процесу з економічного виховання дошкільників.
4. Ознайомлення дітей з працею дорослих.
5. Форми і методи ознайомлення дошкільників з працею дорослих
6. Значення ігор у формуванні у дошкільників уявлення про професії

Література:

основна (9,10,11,12,13, 14,,17,24, 31),

додаткова (1,4,5,6, 7, 8, 18)

Завдання для самостійної роботи

Розробити план проведення бесіди для дошкільників на одну з поданих тем:

- ❖ Сімейний бюджет.
- ❖ Що таке гроші.
- ❖ Я виросту багатим.
- ❖ Кишенькові гроші.
- ❖ Робота і зарплата.

Робота на занятті

1. Доповнити речення адекватними змісту поняттями

❖ Житлово-комунальні послуги — це послуги, які надаються споживачеві для забезпечення .....

До житлово-комунальних послуг належать.....

❖ Однією з провідних умов формування трудової діяльності є бажання дитини брати участь у .....

❖ Заняття з економічної освіти як один із видів занять з ознайомлення дітей із соціальним довкіллям проводять ....., починаючи

з .... групи (у дидактичних іграх) та у старших групах як .... або .....заняття.

2. Доповнити дидактичну вправу:

Дидактична вправа «Що потрібно..?»

Вихователь промовляє початок речення, діти по черзі закінчують його.

- ◆ Щоб на подвір'ї було чисто, треба...
- ◆ У кімнаті тепло, тому що...
- ◆ За допомогою газу ми.....
- ◆ Вода .....
- ◆ .....

3. Щоб з'ясувати, як розуміють батьки економічне поняття «гроші», з яким і вони, й діти постійно стикаються у житті, розробити анкету для батьків.

Анкета для батьків

1. Яка роль грошей у Вашому житті?
2. Чи обговорюєте Ви з дитиною ...?
3. Чи даєте дитині можливість щось .....
4. Чи є у Вашої дитини скарбничка? Якщо так, то ...

4. Роз'яснення дітям понять «Товари» та «Послуги»

Слухання й обговорення вірша

В автобусі

До нашого автобуса
Метелик залетів,
Нікого не питаючи,
На перше місце сів.
Нечемний ти, метелику,
Недобре так робити!
Як хочеш з нами їхати,
То треба заплатити.

(К. Перелісна)

Запитання до дітей:

Вихователь нагадує дітям, у чому полягає відмінність між товарами і послугами.

Вихователь. Товари — це речі, ...

(Діти наводять приклади різних товарів).

Послуги — це робота, ...

(Діти пригадують разом з вихователем, які послуги отримують вони особисто і їхні сім'ї).

Педагог уточнює, як оплачуються певні послуги (комунальні — .....). Підводить дітей до висновку: метелик не заплатив гроші кондуктору або водієві за .....— проїзд в автобусі.

5. Слухання та обговорення казки

Жив у затишній квартирі одного гарного міського будинку чоловік на ім'я Байдужко. Понад усе на світі він любив розважатися. Тільки й знав, що веселитися та бездумно тринькати гроші.

Повертався Байдужко додому пізно. Та ще здалеку йому підморгувало Світло в його віконцях, на плиті кухар Газ готував смачну вечерю, а з крана весело дзюркотіла Вода.

Лише Поштова скринька плакала й розривалася, бо була переповнена листами. Байдужко навіть не виймав їх, бо знав, що в них усіх одне повідомлення: "Просимо сплатити борг за комунальні послуги".

— Байдуже, ще встигну, — думав Байдужко і продовжував користуватися послугами, які люб'язно надавав йому Господар Комунальник.

Одного разу пізно ввечері Байдужко повертався додому, а Світло не моргало йому очками. Відчинив двері, а звідти — Холод. І кухар Газ кудись подівся, Холодна і Тепла Водичка пропали.

— Байдуже, — подумав Байдужко і знову пішов розважатися.

Та наступного вечора він уже не міг зайти до будинку, бо жодне віконечко не світилося.

Засумував Байдужко.

І раптом, де не візьмись, — Світлячок. Він присвітив вхід до будинку. Біля дверей лежав лист. Розкрив його Байдужко і прочитав...

Ой, ні, не прочитав, бо й Світлячок згас.

Розробити бесіду з дітьми про важливість оплати комунальних послуг.

6. Розв'язання ситуації «Хто важливіший?»

Двоє хлоп'ят сперечалися, яка професія корисніша. У Вітька тато працює на заводі, де виготовляють автомобілі. Хлопчик дуже поважає свого батька, пишається тим, що в кожному автомобілі закладено частку татової праці.

У Миколки тато – лікар: лікує дітей та дорослих, допомагає їм одужати. Хлопчик упевнений, що кращої професії, ніж лікар, немає і теж мріє лікувати людей.

Якось хлоп'ята почали розмову, чия справа важливіша. Вітько питає у Миколки: "Скажи, а що конкретно виробляє твій тато? От мій, наприклад, працює в цеху, де виготовляють мотори". "Як що? – замислився

Микола. – Ай справді, батько допомагає людям одужати, але конкретних речей, тобто товарів, він не виробляє. Але ж хіба від цього його робота менш важлива?".

Запитання до дітей

7. Пригадати різні казки і подумати, хто з казкових персонажів надавав послуги (Лікар Айболить і т.д...)

8. Розв'язування педагогічної ситуації

Вихователька старшої групи запропонувала дітям дізнатися, де і ким працюють їхні мами. Під час бесіди одні вихованці охоче розповідали по своїх мам, інші говорили про них мало і коротко. Валя заявила: «Моя мама нічого не робить, цілий день шие». «Моя лише варить і прибирає», - сказала Оксанка. Миколка на запитання вихователя, де працює його мама, не відповів, а почервонів і похнюпився: «Не скажу, ким вона працює!» Вихователька знала, що його мама працює у пральні дитячого садка. Залишившись наодинці з хлопчиком, вона запитала: «Миколко, чому ти не сказав про мамину роботу?» На що хлопчик відповів: «Її робота погана - лише пере, а більше нічого. Всі вдома перуть, це не робота».

Назвіть причину подібного ставлення дітей до трудової діяльності дорослих

Які виховні завдання слід вирішити у подальшій роботі вихователю цієї групи?

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ

Лабораторне заняття № 1 СПЕЦИФІКА СПІЛКУВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ З ОДНОЛІТКАМИ

Завдання:

- 1) Скласти психологічний портрет:
  - ❖ образливих дітей;
  - ❖ сором'язливих дітей;
  - ❖ агресивних дітей;
  - ❖ демонстративних дітей.
- 2) Розробити ігри, спрямовані на покращення стосунків у дитячому колективі
- 3) Зберіть зразки дитячої творчості (малюнки, оповіді, висловлювання дітей) й проаналізуйте їх з боку відображення у них уявлень про довкілля.
- 4) Складіть перелік запитань і ситуацій, які допоможуть провести дослідження рівня культури спілкування у старших дошкільників за такими темами:
  - ❖ «Говоримо по телефону»
  - ❖ «Їдемо в автобусі»
  - ❖ «Робимо покупки в магазині»

Лабораторне заняття № 2 ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

Завдання:

Доберіть літературні твори (не менше 3) для ознайомлення дітей з національними символами України, продумайте зміст ознайомлювальної бесіди за одним із текстів за вибором.

Лабораторне заняття № 3 ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ З РІДНИМ МІСТОМ

Завдання:

1. Розробити опитувальник для старших дошкільників з метою виявлення їх рівнів знань про рідне місто (село).
2. Розробити фрагмент заняття з ознайомлення дошкільників з рідним містом.

3. Розробити конспект ознайомлення дошкільників з навчальним процесом у початковій школі (інсценізація екскурсії до школи).

Лабораторне заняття № 4 **ФОРМУВАННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ ЕЛЕМЕНТІВ** **ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ**

Завдання:

1. Розробити для дошкільників фрагменти ігрових занять з метою формування у них економічної культури на одну з обраних тем:
  - Про банк
  - Про економіку
  - Сімейний бюджет
  - Комунальні послуги
  - Я виросту багатим

Лабораторне заняття № 5 **ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ З ПРАЦЕЮ ДОРΟΣЛИХ**

Завдання:

1. Підібрати для дошкільників загадки про професії дорослих.
2. Розробити план-конспект бесіди для дошкільників про ознайомлення з професіями дорослих.
3. Розробити план проведення екскурсії з дітьми:
  - у бібліотеку;
  - на хлібозавод;
  - на кондитерську фабрику.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. *Об'єктом методики ознайомлення дітей з соціальним довкіллям є:*
  - А) соціальне довкілля
  - Б) методи і форми ознайомлення дітей з соціальним довкіллям
  - В) пізнавальна діяльність дітей у соціальному довкіллі
  - Г) засоби ознайомлення дітей з соціальним довкіллям
  - В) методи ознайомлення дітей з соціальним довкіллям

2. *«Формування у дітей системи знань та цілісних емпіричних уявлень про соціальне довкілля, цілісну картину світу та місце людини в довкіллі» становить:*
  - А) Мету дисципліни «Методика ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям»
  - Б) Завдання дисципліни
  - В) Об'єкт дисципліни
  - Г) Засоби ознайомлення дітей з соціальним довкіллям
  - Д) Методи ознайомлення дітей з соціальним довкіллям
  - Е) Предмет ознайомлення дітей з соціальним довкіллям

3. *Явища природи, жива і нежива природа, за якими спостерігає дитина:*
  - А) Довкілля в широкому розумінні
  - Б) Довкілля у вузькому розумінні
  - В) Соціальне довкілля
  - Г) Предметне довкілля
  - Д) Природне довкілля

4. *Конкретне середовище, що оточує дитину:*
  - А) Довкілля в широкому розумінні
  - Б) Довкілля у вузькому розумінні
  - В) Соціальне довкілля
  - Г) Предметне довкілля
  - Д) Природне довкілля

5. *Система взаємовідносин, що склалися у суспільстві*
  - А) Довкілля в широкому розумінні
  - Б) Довкілля у вузькому розумінні
  - В) Соціальне довкілля
  - Г) Предметне довкілля

Д) Природне довкілля

6. *Все те, що певним чином впливає і визначає життєвий цикл людини як біологічної і соціальної істоти*

- А) Довкілля в широкому розумінні
- Б) Довкілля у вузькому розумінні
- В) Соціальне довкілля
- Г) Предметне довкілля
- Д) Природне довкілля

7. *Предмети побуту (посуд, меблі, одяг тощо), мистецтво, транспорт тощо:*

- А) Довкілля в широкому розумінні
- Б) Довкілля у вузькому розумінні
- В) Соціальне довкілля
- Г) Предметне довкілля
- Д) Природне довкілля

8. *Єдине і неповторне для певного вікового періоду відношення між дитиною і середовищем*

- А) Соціальна дійсність
- Б) Соціалізація
- В) Суспільство
- Г) Соціальна ситуація розвитку

9. *Конкретні події у суспільстві, спільноті, товаристві*

- А) Соціальна дійсність
- Б) Соціалізація
- В) Суспільство
- Г) Соціальна ситуація розвитку

10. *Процес залучення індивіда до системи суспільних відносин*

- А) Соціальна дійсність
- Б) Соціалізація
- В) Суспільство
- Г) Соціальна ситуація розвитку

11. *Мікрофактори – це:*

- А) Космос, планета, суспільство, держава
- Б) Соціалізація

- В) Сім'я, батьки, родичі, спілкування з однолітками (друзями); дошкільний навчальний заклад, школа
- Г) Відповідні етнокультурні умови, у яких виховується і навчається дитина

12. *Мезофактори – це:*

- А) Космос, планета, суспільство, держава
- Б) Соціалізація
- В) Сім'я, батьки, родичі, спілкування з однолітками (друзями); дошкільний навчальний заклад, школа
- Г) Відповідні етнокультурні умови, у яких виховується і навчається дитина

13. *Мотиви спілкування, які виникають у дітей у процесі задоволення потреби в нових враженнях, одночасно з якими у дитини з'являються приводи для звернення до дорослого:*

- А) Пізнавальні
- Б) Ділові
- В) Особистісні
- Г) Ситуативні

14. *Мотиви спілкування, специфічні для тієї сфери взаємодії дитини і дорослого, що становить саму діяльність спілкування*

- А) Пізнавальні
- Б) Ділові
- В) Особистісні
- Г) Ситуативні

15. *Мотиви спілкування, що народжуються у дітей в ході задоволення потреби в активній діяльності як результат необхідності допомоги дорослих*

- А) Пізнавальні
- Б) Ділові
- В) Особистісні
- Г) Ситуативні

16. *Діяльність спілкування на певному етапі її розвитку, взята в цілісній сукупності рис*

- А) Метод спілкування

- Б) Засіб спілкування
- В) Форма спілкування
- Г) Прийом спілкування

17. *Емоційно-практична форма спілкування характерна для дітей:*

- А) 2-4 -ий роки життя
- Б) До року життя
- В) 3-5 –й роки життя
- Г) 5-6-й роки життя
- Д) 1-2 –й роки життя

18. *Для молодших дошкільнят характерним є наступне ставлення до іншої дитини:*

- А) Байдуже
- Б) Індиферентно-доброзичливе
- В) Зацікавлене
- Г) Ворожо-агресивне
- Д) Доброзичливе

19. *При якій формі спілкування дошкільнята зайняті спільною справою, вони повинні узгоджувати свої дії і враховувати активність свого партнера для досягнення загального результату:*

- А) Емоційно-практичній
- Б) Емоційній
- В) Ситуативно-діловій
- Г) Діловій
- Д) Практичній

20. *Для якого типу дітей характерною є амбівалентна поведінка?*

- А) Агресивні діти
- Б) Образливі діти
- В) Сором'язливі діти
- Д) Демонстративні діти

21. *Якому психологічному типові відповідає прагнення повернути до себе увагу будь-якими можливими способами?*

- А) Агресивні діти
- Б) Образливі діти

- В) Сором'язливі діти
- Д) Демонстративні діти

22. *Найбільшою популярністю в групі однолітків зазвичай користуються саме ті діти, які:*

- А) Прагнуть привернути до себе увагу у будь-якій спосіб
- Б) Можуть допомогти, поступитися, вислухати, підтримати чужу ініціативу
- В) Проявляють лідерські здібності
- Г) Виявляють агресію
- Д) Володіють артистичними здібностями.

23. *Об'єктивний процес засвоєння індивідом економічних поглядів, зразків економічного поводження, освоєння соціальних ролей, навичок, цінностей, пристосування особистості до соціальних норм:*

- а) економічне виховання;
- б) економічна освіта;
- в) економічна соціалізація;
- г) економічна грамота;
- д) економічна грамотність;
- е) економічна компетенція.

24. *Сукупність засобів навчання, спрямованих на вироблення у дітей умінь створювати, виконувати задум на відповідних вікових рівнях, переходити від задумів до моделей втілення тих задумів у практику, а також від практики втілення до нових задумів і переходу до моделей (планів).*

- а) економічне виховання;
- б) економічна освіта;
- в) економічна соціалізація;
- г) економічна грамота;
- д) економічна грамотність.
- е) економічна компетенція.

25. *Засвоєння предметних знань, умінь і практичних навичок, необхідних людині як особистості в її суспільно-господарчій діяльності.*

- а) економічне виховання;
- б) економічна освіта;

- в) економічна соціалізація;
- г) економічна грамота;
- д) економічна грамотність.
- е) економічна компетенція.

26. Обізнаність дитини з елементарними економічними поняттями, наявність у неї певних економічних знань ціннісного, вартісного, раціонального, потребнісного змісту; сформованість елементарних умінь і навичок економічної діяльності:

- а) економічне виховання;
- б) економічна освіта;
- в) економічна соціалізація;
- г) економічна грамота;
- д) економічна грамотність.
- е) економічна компетенція.

27. Організована педагогічна діяльність, спеціально створена система роботи, спрямована на формування у дітей економічної свідомості.

- а) економічне виховання;
- б) економічна освіта;
- в) економічна соціалізація;
- г) економічна грамота;
- д) економічна грамотність.
- е) економічна компетенція.

28. Формування у дітей елементарних економічних уявлень, знань, умінь, і навичок щодо процесів вироблення, розподілу, обміну і споживання предметів довкілля, необхідних для участі особистості в усіх видах діяльності.

- а) економічне виховання;
- б) економічна освіта;
- в) економічна соціалізація;
- г) економічна грамота;
- д) економічна грамотність.
- е) економічна компетенція.

29. Основним складовим елементом економічної освіти та економічного виховання є:

- а) формування уявлень про гроші, потреби та витрати;
- б) формування поважного відношення до праці оточуючих людей та її результатів;
- в) розкрити дітям купівельну силу грошових знаків;
- г) дати уявлення про різноманіття товарів, розкрити процес їх виготовлення, розвивати пізнавальний інтерес;
- д) розкрити дітям значення якості продукції, що випускається, і її користі для людини.

30. Вказати, яке з перерахованих завдань економічного виховання не стосується дітей дошкільного віку:

- а) дати уявлення про суть витрат, показати їх різноманіття;
- б) показати дітям, що бувають обов'язкові (основні) витрати і необов'язкові (не основні);
- в) ознайомити дітей з банківськими операціями;
- г) розкрити дітям суть поняття прибуток, борг, залежність між якістю товару і одержуваним прибутком при його продажу;
- д) розкрити значення вкладення грошей в ощадний банк;
- е) розкрити суть операції натурального обміну – бартеру.

31. Заняття з економічної освіти як один із видів занять з ознайомлення дітей із соціальним довкіллям проводять:

- а) один раз на тиждень;
- б) двічі на тиждень;
- в) один раз на місяць;
- г) двічі на місяць;
- д) на розсуд вихователя.

32. Перше знайомство дітей з економічними відносинами у стихійно-побутовій діяльності в сім'ї відбувається:

- а) під час ігор дітей з монетками;
- б) у процесі спостереження дітей за витратою грошей батьками;
- в) з допомогою грошей, які батьки дають дітям, щоб вони щось купили собі в магазинах;
- г) у процесі гри з дітьми у «Магазин»;
- д) під час відвідування магазинів, ринків, супермаркетів тощо.

33. Основний принцип реалізації завдань економічного виховання:

- а) гуманний підхід;
- б) особистісно-орієнтований підхід;
- в) діяльнісний підхід;
- г) навчальний підхід;
- д) компетентнісний підхід.

34. Однією з перших дошкільники вивчають тему:

- а) «Бюджет сім'ї. Прибутки та витрати»;
- б) «Світ грошей»;
- в) «Сімейний бюджет»;
- г) «Робота і зарплата»
- д) «Кишенькові гроші».

35.3 якого віку потрібно починати знайомити дітей з рідним краєм?

- А) з раннього
- Б) молодшого дошкільного
- В) середнього дошкільного
- Г) старшого дошкільного
- Д) молодшого шкільного

36. Тризуб на гербі України символізує:

- А) Силу-Мудрість-Любов
- Б) Велич-Силу-Мужність
- В) Віру-Надію-Любов
- Г) Патріотизм-Сміливість-Велич

37. У якому віці у дитини відбувається усвідомлення її започаткування базових цінностей:

- А) у ранньому
- Б) молодшому дошкільному
- В) середньому дошкільному
- Г) старшому дошкільному
- Д) молодшому шкільному

38. Знайомити дітей з рідним краєм потрібно з:

- А) домашньої адреси

- Б) рідної вулиці
- В) дитячого садочка
- Г) видатних місць
- Д) дитячих ігрових майданчиків

39. *Перша яскрава відмінність спілкування однолітків раннього віку полягає в:*

- А) невиразності мовлення
- Б) не розумінні однолітка
- В) яскравій емоційній насиченості
- Г) ворожому ставленні одне до одного
- Д) прихильному ставленні один до одного

40. *З якого віку діти повинні знати імена членів своєї родини:*

- А) з однорічного
- Б) з дворічного
- В) з трирічного
- Г) з чотирирічного
- Д) з п'ятирічного

41. *Вставити пропущене слово*

Все те, що оточує дитину, це середовище життя, з яким кожна жива істота пов'язана обміном речовин, енергії, інформації, що постає перед дитиною як єдина неподільна цілісність, у якій все органічно пов'язане, має назву .....

42. *Поєднати вид довкілля з його характеристикою*

А. Природне довкілля	1. Це предметне середовище, в якому дитина живе, це предмети побуту (посуд, меблі, одяг тощо), мистецтво, транспорт тощо.
Б. Предметне довкілля	2. Це явища природи, жива і нежива природа, за якими спостерігає дитина; у процесі спостережень за явищами природи і дослідницької діяльності в дітей формується інтегральний "образ" знань про природу ("образ природи")
В. Соціальне довкілля	3. Це система взаємовідносин, що склалась у суспільстві, в конкретному соціумі; це люди, суспільство, певна спільнота, соціальне довкілля люди створюють самі за певними законами і нормами спілкування; це суспільні матеріальні і духовні умови життєдіяльності особистості.

43. *Поєднати види соціальних факторів з їхньою характеристикою*

А. Мікрофактори	1. Відповідні етнокультурні умови, у яких виховується і навчається дитина.
Б. Мезофактори	2. Космос, планета, суспільство, держава.
В. Макрофактори	3. Сім'я, батьки, родичі, спілкування з однолітками (друзями); заклад дошкільної освіти, школа.

44. *Вставити пропущене слово*

Найважливішу роль у соціалізації особистості дошкільника відіграє ...

45. *Поєднати категорії мотивів спілкування з їхньою характеристикою*

А. Пізнавальні мотиви спілкування	1. Специфічні для цієї сфери взаємодії дитини і дорослого, що становить саму діяльність спілкування.
Б. Особистісні мотиви спілкування	2. Народжуються у дітей в ході задоволення потреби в активній діяльності як результат необхідності допомоги дорослих
В. Ділові мотиви спілкування	3. Виникають у дітей у процесі задоволення потреби в нових враженнях, одночасно з якими у дитини з'являються приводи для звернення до дорослого.

46. *Вставити пропущене слово*

Потреба у співпраці однолітка стає головною для .....дітей.

47. *У якому віці спілкування дошкільників стає позаситуативним?*

- А) У молодшому дошкільному віці
- Б) У середньому дошкільному віці
- В) У старшому дошкільному віці

48. *Вставити пропущене слово*

Саме в дошкільному віці головним предметом образи починає виступати одноліток, а не .....

49. *Для якої категорії дітей властива наступна характеристика: «У результаті знижується продуктивний потенціал дитини,*

звужуються можливості повноцінного спілкування, деформується його особистісний розвиток»

- А) Агресивні діти
- Б) Образливі діти
- В) Сором'язливі діти
- Д) Образливі діти

50. *Для якої категорії дітей властива наступна характеристика: «Маленькі діти (до трьох-чотирьох років) можуть засмучуватися через негативну оцінку дорослого, вимагають увагу до себе, скаржаться на однолітків»*

- А) Агресивні діти
- Б) Образливі діти
- В) Сором'язливі діти
- Д) Образливі діти

51. *Для якої категорії дітей властива наступна характеристика: «Дитина, з одного боку, доброзичливо ставиться до інших людей, прагне до спілкування з ними, а з іншого боку, боїться проявити себе і свої потреби»*

- А) Агресивні діти
- Б) Образливі діти
- В) Сором'язливі діти
- Д) Образливі діти

52. *Для якої категорії дітей властива наступна характеристика: «Такі діти, як правило, досить активні в спілкуванні. Переважно вони говорять про себе, показують свої іграшки, використовують ситуацію взаємодії як засіб залучення уваги дорослих або однолітків»*

- А) Агресивні діти
- Б) Образливі діти
- В) Сором'язливі діти
- Д) Образливі діти

53. *У якому віці у дитини відбувається усвідомлення й започаткування базових цінностей: добро, краса, користь, особистість та ін. ?*

- А) 1-2 роки
- Б) 2-3 роки

- В) 3-4 роки
- Г). 4-5 років
- Д) 5-6 років

54. *Вставити пропущене слово*

Зміни в мисленні дітей 5-6 років пов'язані насамперед з розвитком зв'язного монологічного мовлення. Це сприяє появі розгорнутого мисленнєвого процесу - .....

55. *Вставити пропущене слово*

Цікавими і повчальними є заняття, спрямовані на прищеплення шанобливого ставлення до різних професій та власне ....., зокрема екскурсії на сільськогосподарське виробництво.

56. *Вставити пропущене слово*

Економічна ..... – це об'єктивний процес засвоєння індивідом економічних поглядів, зразків економічного поведження, освоєння соціальних ролей, навичок, цінностей, пристосування особистості до соціальних норм.

57. *Вставити пропущене слово*

Економічне виховання та економічна освіта є основою економічної .... та економічної грамотності.

58. *Вставити пропущене слово*

Кінцевим результатом економічної освіти дітей є формування у них економічної .....

59. *Вставити пропущене слово*

Основний вид діяльності дошкільників – .....

60. *Вставити пропущене слово*

Феномен ..... діти відкривають для себе, спостерігаючи за тим, як працюють дорослі

61. *Вставити пропущене слово*

Виховна ефективність ознайомлення з працею дорослих залежить від ефективності процесу ....., від того, на які аспекти праці дорослих спрямована увага дітей

62. Вставити пропущене слово

Складовою частиною дитячих уявлень про ..... є виділення якостей, необхідних для представників певних спеціальностей: лікар охайний, уважний; вчитель - веселий, розумний, уважний.

63. Вставити пропущене слово

Мета економічного виховання - виховувати поважне відношення до людей, що заробляють .....

64. Вставити пропущене слово

Економічна .... особистості невиробничої сфери - це сукупність засобів навчання, спрямованих на вироблення у дітей уміння створювати, виконувати задум на відповідних вікових рівнях, переходити від задумів до моделей втілення тих задумів у практику, а також від практики втілення до нових задумів і переходу до моделей (планів).

65. Вставити пропущене слово

Економічне ..... – це організована педагогічна діяльність, спеціально створена система роботи, спрямована на формування у дітей екологічної свідомості.

ГЛОСАРІЙ

Бесіда – метод виховання та отримання інформації про рівень знань дітей за допомогою безпосереднього словесного спілкування. Вихователь повинен так спрямовувати її розвиток, щоб усі діти виявили бажання і змогли висловитися, поставити запитання, отримати відповіді на них

Вправа – практичний метод навчання, що передбачає планомірне, організоване, повторне виконання дій із метою опанування їх або підвищення їх якості

Герб – це знак, своєрідний ключ до історії сім'ї міста, національного утворення держави. Це пам'ятка духовної культури. В гербі у вигляді знаків втілюються реальні події, суспільні явища, ідеологія та світосприймання.

Гімн – це урочистий музичний твір на вірші програмного характеру. Це символ державної єдності, який виражає ідеологічні устої держави, її принципи, історію та програмні цілі на майбутнє.

Головна мета ранньої профорієнтації дітей – розвинути емоційне ставлення дитини до професійного світу, дати можливість проявити свої сили та можливості у різних видах діяльності та професій.

Гра – провідна діяльність у дітей дошкільного віку, саме в ній удосконалюються практичні рухи й розумові операції.

Дидактична гра – це спеціально створена ситуація (модель реальності), з якої дітям запропоновано знайти вихід. За такої умови дитина є активним перетворювачем дійсності.

Ділові мотиви спілкування – народжуються у дітей в ході задоволення потреби в активній діяльності як результат необхідності допомоги дорослих.

Довкілля - все те, що оточує дитину, це середовище життя, з яким кожна жива істота пов'язана обміном речовин, енергії, інформації, що постає перед дитиною як єдина неподільна цілісність, у якій все органічно пов'язане.

Довкілля - все те, що оточує дитину, це середовище життя, з яким кожна жива істота пов'язана обміном речовин, енергії, інформації, що постає перед дитиною як єдина неподільна цілісність, у якій все органічно пов'язане. Завдання вихователів дошкільних закладів - допомогти дитині пізнати довкілля, зробити в ньому перші кроки, навчити спостерігати, любити рідну природу й берегти її.

Довкілля у широкому розумінні цього слова - це вся наша планета Земля, це Космос, це все те, що певним чином впливає і визначає життєвий цикл людини як біологічної і соціальної істоти. У вузькому розумінні, це поняття визначає конкретне середовище, що оточує дитину безпосередньо (природне, предметне, соціальне).

Економічна грамота особистості невиробничої сфери - це сукупність засобів навчання, спрямованих на вироблення у дітей уміння створювати, виконувати задум на відповідних вікових рівнях, переходити від задумів до моделей втілення тих задумів у практику, а також від практики втілення до нових задумів і переходу до моделей (планів).

Економічна грамотність - це засвоєння предметних знань, умінь і практичних навичок, необхідних людині як особистості в її суспільно-господарчій діяльності. Рівень економічної грамотності залежить від вікових можливостей людини в діяльній сфері.

Економічна компетенція – обізнаність дитини з елементарними економічними поняттями, наявність у неї певних економічних знань ціннісного, вартісного, раціонального, потребнісного змісту; сформованість елементарних умінь і навичок економічної діяльності.

Економічна освіта – це формування у дітей елементарних економічних уявлень, знань, умінь, і навичок щодо процесів вироблення, розподілу, обміну і споживання предметів довкілля, необхідних для участі особистості в усіх видах діяльності.

Економічна соціалізація – це об'єктивний процес засвоєння індивідом економічних поглядів, зразків економічного поведіння, освоєння соціальних ролей, навичок, цінностей, пристосування особистості до соціальних норм.

Економічне виховання – це організована педагогічна діяльність, спеціально створена система роботи, спрямована на формування у дітей екологічної свідомості.

Експериментальна діяльність – практичний метод навчання, що передбачає формування уявлень у дітей дошкільного віку про явища соціальної дійсності в спеціальних умовах за допомогою спеціального обладнання.

Інтелектуальна карта – структурно-логічна схема змістово-процесуальних аспектів вивчення певної теми, в якій відображаються зв'язок ключового поняття з іншими. Карта є наочним засобом, оскільки демонструє дітям взаємозв'язки понять теми, основні логічні блоки; містить малюнки, картинки.

Комбінований метод навчання – ефективний спосіб формування системності знань на основі інтеграції, що базується на принципі багатоканальної діяльності.

Людина - свідома істота, наділена мозком і мовою, що дає їй можливість пізнати і зрозуміти закономірності довкілля, у якому вона живе, перейти у процесі пізнання від явищ до сутності, зрозуміти внутрішню будову предметів і явищ довкілля, правильно їх пояснити і використовувати набуті знання у своїй практичній діяльності.

Макрофактори - це космос, планета, суспільство, держава. Самі ці фактори створюють передумову для виховання толерантності, планетарного мислення, взаємовідносин між людьми планети Земля. Цілісна картина світу - це природа, Космос, предмети, явища, люди у їх взаємозв'язку взаємозалежності співіснування (у просторі, часі, послідовності тощо).

Мезофактори - це відповідні етнокультурні умови, у яких виховується і навчається дитина. Кожний етнос має свої специфічні риси, які становлять його менталітет і національний характер. Етнокультура передається дитині насамперед від батьків у сім'ї, які є носіями цієї культури.

Методика ознайомлення дітей з соціальним довкіллям - це педагогічна наука, що вивчає закономірності засвоєння дитиною узагальнених цілісних емпіричних уявлень та системи знань щодо соціального довкілля і місце в ньому людини; про її духовну спадщину; специфіку педагогічної діяльності, спрямованої на формування у дітей потреби пізнати довкілля, культури поведінки в довкіллі.

Метою методики ознайомлення дітей з рідним містом є формування у дітей цілісності знань про рідне місто, цілісності свідомості людини, яка здатна брати на себе відповідальність за своє майбутнє і майбутнє рідного міста.

Мікрофактори - це сім'я, батьки, родичі, спілкування з однолітками (друзями); дошкільний навчальний заклад, школа.

Наочні методи ознайомлення дошкільників з професіями – це способи наочно-почуттєвого ознайомлення дітей із різними професіями, їх знаряддями, що є об'єктами пізнання.

Особистісні мотиви спілкування специфічні для тієї сфери взаємодії дитини і дорослого, що становить саму діяльність спілкування. Якщо пізнавальні та ділові мотиви спілкування відіграють службову роль і опосередковують досягнення більш далеких, кінцевих, мотивів, то особистісні мотиви отримують в діяльності спілкування своє кінцеве задоволення.

Партнерська діяльність – вид діяльності, що переважає над іншими впродовж дня. Вона дозволяє дітям найповніше розкрити свої здібності, випробувати свої варіанти розв'язання проблем, експериментувати, відстоювати власну думку, постійно відчувати співучасть дорослого, його підтримку, повагу

Переконання – метод виховного впливу, за допомогою якого вихователь звертається до свідомості, почуттів, життєвого досвіду дітей із метою формування свідомого ставлення до трудової діяльності, поваги до професій дорослих.

Пізнавальні мотиви спілкування – виникають у дітей у процесі задоволення потреби в нових враженнях, одночасно з якими у дитини з'являються приводи для звернення до дорослого.

Полілог – проблемна непродуктивна бесіда, спільний пошук істини під час обговорення.

Пояснення – словесний метод навчання, основним завданням якого є розкриття причинно-наслідкових зв'язків і закономірностей у формуванні уявлень дітей дошкільного віку про явища соціальної дійсності.

Прапор – це символ державності та національної незалежності.

Предметне довкілля - це предметне середовище, в якому дитина живе, це предмети побуту (посуд, меблі, одяг тощо), мистецтво, транспорт тощо.

Природне довкілля - це явища природи, жива і нежива природа, за якими спостерігає дитина; у процесі спостережень за явищами природи і дослідницької діяльності в дітей формується інтегральний "образ" знань про природу ("образ природи").

Професійна діяльність – сфера праці, результат її поділу на різні форми. Така форма діяльності має суспільний характер. З позиції суспільства, професія – це сукупність професійних завдань, видів і форм праці людей, які забезпечують задоволення потреб соціуму у досягненні необхідного результату, продукту.

Професія – (від лат. «profiteer» – оголошую своєю справою) трудова діяльність, що безпосередньо потребує особливої підготовки та є джерелом засобів для існування.

Профорієнтація – це комплекс освітньо - виховних заходів у закладі дошкільної освіти, тому під час організації роботи з профорієнтації необхідно враховувати ряд основних аспектів, серед яких: 1) педагогічний аспект; 2) соціальний аспект; 3) психологічний аспект; 4) медико-фізіологічний аспект

Розповідь – монологічний виклад цікавого матеріалу про певні явища суспільного життя, що використовується для послідовного та емоційного повідомлення знань.

Соціалізація дитини - процес залучення індивіда до системи суспільних відносин, формування його соціального досвіду, становлення й розвиток як цілісної особистості. На соціалізацію особистості впливають мікро-, мезо-, і макро-фактори.

Соціальна дійсність - це конкретні події у суспільстві, спільноті, товаристві (у дошкільному закладі, сім'ї, школі тощо), факти, взаємовідносини в певний період життєдіяльності суспільства та окремих людей.

Соціальна ситуація розвитку - сутнісна характеристика вікового періоду розвитку, що була введена Л.С.Виготським. Соціальна ситуація розвитку - це єдине і неповторне для певного вікового періоду відношення між дитиною і середовищем (природним, предметним і соціальним довкіллям).

Соціальне довкілля - це система взаємовідносин, що склалась у суспільстві, в конкретному соціумі; це люди, суспільство, певна спільнота, соціальне довкілля люди створюють самі за певними законами і нормами спілкування; це суспільні матеріальні і духовні умови життєдіяльності особистості.

Спостереження – один із методів ознайомлення дітей дошкільного віку з професіями, що передбачає цілеспрямоване, за попередньо розробленим планом, фіксування таких явищ, що цікавлять дослідника практичної діяльності.

Творча діяльність – практичний метод, що передбачає створення дитиною власного продукту. Розкривається у практиці роботи через зображувальну діяльність: малювання, ліплення, аплікація, конструювання, ручну працю.

Форма спілкування – діяльність спілкування на певному етапі її розвитку, взята в цілісній сукупності рис і яка характеризується за кількома параметрами.

*Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука,
33027, м. Рівне, вул. ім. академіка Степана Дем'янчука, 4
Наклад: 50 примірників.
Підписано до друку 04.02.2021 р.
Друк офсетний.*